

ΑΣΙ Χώρος

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

2016

26

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Layout: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

Ασπρογέρακας, Ε.	4
Προσεγγίσεις ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα: Εργαλεία και στοιχεία διακυβέρνησης.	
Παπαγεωργίου, Μ.	37
Θεωρίες, αρχές και πρότυπα χωρικού σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας: Η ελληνική εμπειρία και πρακτική	
Ουρεΐλιδου, Ε.	67
Προγραμματισμός πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών ελεύθερων χώρων: Η περίπτωση του Δυτικού Τείχους Θεσσαλονίκης.	
Ανέστης Γουργιώτης, Α., Τσιλιμπίγκας, Γ.	103
Μια νέα προσέγγιση για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.	
Παναγιωτίδου Μ., Κοντοπούλου Ε., Βαλεριάνου, Κ.	123
Προσεγγίζοντας τις πολιτικές για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας	
Χιόνης Δ., Εξάρχου, Τ.	150
Η κομματική ένταξη των έργων στο ΠΕΠ Αν. Μακεδονίας και Θράκης, κατά την περίοδο του Γ' ΚΠΣ, ως Μελέτη Περίπτωσης.	
Δρακάκη, Ε.	177
Η χωρική ρύθμιση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα από το Μάαστριχτ» ως την κρίση: Μία κριτική επισκόπηση της ελληνικής πολιτικής χωροταξίας.	
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
Χαϊνταρλής Μ.	201
Η Διοίκηση του Περιβάλλοντος και η εξέλιξη της μέσα στο χρόνο.	

Προσεγγίσεις ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα: Εργαλεία και στοιχεία διακυβέρνησης

Ευάγγελος Χ. Ασπρογέρακας

Δρ Πολεοδόμος - Χωροτάκτης ΕΜΠ, Ερευνητής ΕΜΠ

Περίληψη

Οι ολοκληρωμένες προσεγγίσεις στον αστικό σχεδιασμό αποτελούν κατεύθυνση πολιτικής της ΕΕ η οποία από τη δεκαετία του 1990, ενσωματώθηκε στο θεσμικό πλαίσιο πολλών κρατών μελών μεταξύ των οποίων και της Ελλάδας. Προς την ίδια κατεύθυνση, κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο (2014-2020) υιοθετούνται Ολοκληρωμένες Χωρικές Στρατηγικές. Ο χαρακτήρας των προσεγγίσεων αυτών κάνει επιτακτική την ανάγκη εισαγωγής των αρχών της χωρικής διακυβέρνησης στην οργάνωση και διαχείριση των σχετικών εργαλείων. Η προσέγγιση της διακυβέρνησης, εντός δεδομένης χωρικής ενότητας, εμπεριέχει ως κεντρικό στοιχείο τον οριζόντιο συντονισμό τομεακών πολιτικών και τον κάθετο συντονισμό με μια οπτική «πολυ-επίπεδης» διαχείρισης δράσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί μέσα από μια κριτική παρουσίαση, να διερευνήσει τις εκφάνσεις αρχών και πρακτικών χωρικής διακυβέρνησης που διέπουν τα βασικά εργαλεία Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων στην Ελλάδα. Η προβληματική που αναπτύσσεται αφορά στις συνέργιες διακυβέρνησης, οριζόντια και κάθετα και πιο συγκεκριμένα, στις δομές, μηχανισμούς και εργαλεία για το συντονισμό της εφαρμογής και τη χρηματοδότηση των δράσεων που περιλαμβάνονται στο σχεδιασμό. Στα συμπεράσματα θα επιχειρηθεί, επίσης, η διατύπωση προϋποθέσεων και προτάσεων για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή τους. Η κριτική παρουσίαση της λειτουργίας και των χαρακτηριστικών διακυβέρνησης αντίστοιχου προγράμματος που εφαρμόζεται στη Γερμανία για περίπου δύο δεκαετίες αναμένεται να συμβάλει στην προσπάθεια αυτή.

Λέξεις κλειδιά

αστική ανάπτυξη, διακυβέρνηση, πολεοδομική πολιτική, αστικές αναπλάσεις, Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων (ΣΟΑΠ), Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ)

Approaches of integrated urban intervention in Greece: Tools & governance

Abstract

Integrated approach to urban development consists an EU policy direction which, after piloting the URBAN programme in the 1990s, was incorporated into the institutional framework in many Member States including Greece. Along the same lines, during the current programming period (2014-2020), the Integrated Territorial Investments tool has been adopted. The character of these approaches makes the introduction of the principles of territorial governance in the organization and management of these tools necessary. The approach to governance within a given territorial unit, includes, as a central element, horizontal coordination of sectoral policies and vertical coordination based on a "multi-level" operation management. In this context, this paper aspires to explore, through a critical presentation, the principles and aspects of spatial governance practices of the main tools of Integrated Urban Intervention in Greece. The research concerns governance synergies, both horizontally and vertically, and more specifically, the structures, mechanisms and tools for coordinating the implementation and funding of actions included in planning. The conclusions will also attempt to formulate requirements and suggest recommendations for an effective implementation. The critical presentation of the functioning and governance of a relevant programme applied in Germany for nearly two decades is expected to contribute to this effort.

Keywords

urban development, governance, urban policy, urban regeneration, Integrated Urban Intervention Plans, Integrated Territorial Investment (ITI)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) δεν διαθέτει δεσμευτική αστική πολιτική καθώς αυτή δεν υπάγεται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα. Ωστόσο, η αστική ανάπτυξη υποστηρίζεται αρχικά μέσω της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ και των διαρθρωτικών ταμείων αλλά και μέσω αυξανόμενου αριθμού τομεακών πολιτικών (π.χ. για την ενέργεια, την κοινωνία της πληροφορίας, το περιβάλλον, την κλιματική αλλαγή, τις μεταφορές κ.λπ.), πρωτοβουλιών (π.χ. «Πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης», «ευρωπαϊκή σύμπραξη καινοτομίας έξυπνων πόλεων και κοινοτήτων», «Βραβείο Πράσινης Πρωτεύουσας») αλλά και οδηγιών που αφορούν κυρίως αστικές περιοχές και υλοποιούνται από πόλεις (π.χ. για το θόρυβο και την ποιότητα του αέρα, μέτρα για τη μείωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης, κ.λπ.).

Σχετικές καινοτόμες ενέργειες για την αντιμετώπιση προβλημάτων του αστικού χώρου και ευρύτερων αναπτυξιακών προκλήσεων εφαρμόστηκαν, από το τέλος της δεκαετίας του 1980, μέσω των «Αστικών Πιλοτικών Προγραμμάτων», ενταγμένων στο άρθρο 10 του κανονισμού του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Στόχος τους υπήρξε η υποστήριξη της καινοτομίας στην αστική ανάπτυξη και το σχεδιασμό στο πλαίσιο της ευρύτερης πολιτικής της Κοινότητας για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής (CEC, 2011β: εισαγωγή). Στα προγράμματα αυτά συναντάται για πρώτη φορά η ολοκληρωμένη προσέγγιση σύμφωνα με την οποία ένας συνδυασμός δράσεων εφαρμόζεται σε καθορισμένη αστική περιοχή περιλαμβάνοντας μέτρα για την εκπαίδευση και την εργασία. Επιπλέον, αναδεικνύονται σε βασικές διατάξεις των αστικών αναπλάσεων οι θεματικές του Πολιτισμού, της Τεχνολογίας Επικοινωνιών, της Κοινωνικής Συνοχής, του Περιβάλλοντος και της Κυκλοφοριακής Διαχείρισης (CEC, 1997: 9-16).

Τα «Αστικά Πιλοτικά Προγράμματα» αποτέλεσαν τη βάση για την Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN (1994-99) και στη συνέχεια την URBAN II, (2000-06) με έμφαση στην αειφόρο ανάπτυξη των αστικών κέντρων που παρουσιάζουν κοινωνικά, οικονομικά ή μορφολογικά προβλήματα μέσω της ενθάρρυνσης διαμόρφωσης καινοτόμων και ολοκληρωμένων τρόπων δράσης. Επιχειρησιακά, είχε τη μορφή ολοκληρωμένου αναπτυξιακού προγράμματος με πολυτομεακό χαρακτήρα που συνδύαζε την αναμόρφωση των υποδομών, με οικονομικές και παραγωγικές δράσεις καθώς και μέτρα για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού. Τα προγράμματα σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν σε τοπικό επίπεδο στο πλαίσιο εταιρικής σχέσης με τις περιφερειακές και εθνικές αρχές και είχαν κοινή δομή ως προς τους άξονες προτεραιότητας (περισσότερα στοιχεία για το πρόγραμμα στην ηλεκτρονική έκδοση: CEC, 2001α).

Το πρόγραμμα URBAN θεωρήθηκε επιτυχημένο με δυνατά σημεία, μεταξύ άλλων, την προώθηση της ολοκληρωμένης προσέγγισης για την αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων, την επίτευξη συνεργειών μεταξύ πολιτικών καθώς και την

προώθηση συμπράξεων και συνεργασίας μεταξύ των σχετικών δρώντων (GHK, 2003: 73-74). Διαμορφώθηκε έτσι το κατάλληλο πλαίσιο για την περαιτέρω προώθησης της ολοκληρωμένης προσέγγισης για την αστική ανάπτυξη. Ως προϋπόθεση αναγνωρίστηκε η χρήση καινοτόμων εργαλείων για τον κάθετο και οριζόντιο συντονισμό και συνεργασία καθώς και η αποκέντρωση αρμοδιοτήτων προς το τοπικό επίπεδο με διευρυμένη συμμετοχή δρώντων στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων (Urban Future, 2005: 5-6).

Ως επόμενο βήμα το 2006 υιοθετήθηκε η θεματική στρατηγική για το αστικό περιβάλλον (ΕΕ, 2006· ΕΕ, 2004), η οποία επιτρέπει τη χρήση των διαρθρωτικών ταμείων για τη στήριξη επενδύσεων που αποσκοπούν στη βελτίωσή του. Καθορίζονται μέτρα συνεργασίας και κατευθύνσεις με έμφαση στην ανταλλαγή εμπειρίας και τη διάδοση γνώσης, ώστε να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας και να προωθηθούν οι βέλτιστες πρακτικές κυρίως μεταξύ των τοπικών αρχών (ΕΕ, 2006: ενότητες 5-7).

Το Μάιο του 2007, οι υπουργοί χωροταξίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκριναν δύο κείμενα πολιτικής, την «Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Προς μια πιο ανταγωνιστική Ευρώπη διαφορετικών περιφερειών» (γνωστό ως «Εδαφική Ατζέντα») και το «Χάρτη της Δειψίας για την αειφόρο ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων» στην άτυπη υπουργική σύνοδο για την αστική ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή στη Δειψία.

Η Εδαφική Ατζέντα (2007) πραγματεύεται τα διαφορετικά είδη περιφερειών και εστιάζει στη διασύνδεση μεταξύ τους και το ρόλο ορισμένων εξ αυτών (π.χ. παράκτιες ζώνες, ορεινές περιοχές, κ.λπ.) με αναφορά στην πρόκληση του συντονισμού των πολιτικών της ΕΕ και των κρατών μελών ως προς τις χωρικές τους επιπτώσεις. Την εποχή αυτή παρατηρείται μια ευδιάκριτη μεταστροφή από τους «ήπιους» προβληματισμούς παλαιότερων κειμένων όπως το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (CEC, 1999) προς την επιδίωξη της ανταγωνιστικότητας (ΕΚ, 2007: iv). Εντάσσεται, ενδεχομένως, στο πλαίσιο μετατόπισης της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, από την εστίαση στη «σύγκλιση» των διαρθρωτικά αδύναμων και μειονεκτικών περιοχών σε στρατηγικές που αποσκοπούν στην ανάπτυξη του δυναμικού και των ευκαιριών στις περιφέρειες (Ασπρογέρακας και Ζαχαρή, 2012: 91-93).

Ο Χάρτης της Δειψίας τονίζει τη σημασία των πόλεων στη διαμόρφωση των μελλοντικών πολιτικών της ΕΕ, επισημαίνει την ανάγκη ένταξης της αστικής διάστασης στα διάφορα επίπεδα πολιτικής, προτρέπει για ολοκληρωμένες πολιτικές αστικής ανάπτυξης, με ιδιαίτερη έμφαση στις υποβαθμισμένες περιοχές και κατευθύνει σε συγκεκριμένους άξονες δράσης (Leipzig Charter, 2007):

- δημιουργία και εξασφάλιση υψηλής ποιότητας δημόσιων χώρων

- εκσυγχρονισμό των δικτύων υποδομής και βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας
- καινοτομία και εκπαιδευτικές πολιτικές
- εφαρμογή στρατηγικών για την αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος
- ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και αγοράς εργασίας
- δυναμικές πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης για παιδιά και νέους
- προώθηση αποτελεσματικών και οικονομικών αστικών συγκοινωνιών

Ο Χάρτης της Λειψίας εστιάζει στις πόλεις και τα θέματα που σχετίζονται με αυτές διαμορφώνοντας προβληματισμό γύρω από το ζήτημα της επικουρικότητας που αφορά κυρίως το εάν και με ποιον τρόπο θα πρέπει η ΕΕ να δρα και να «παρεμβαίνει» στον εν λόγω τομέα πολιτικής καθώς και εάν οι πόλεις και τα προβλήματά τους έχουν ευρωπαϊκή διάσταση. Εντούτοις, αναγνωρίζεται το γεγονός ότι οι εδαφικές πολιτικές είναι ιδιαίτερα ορατές στις αστικές περιοχές (ΕΚ, 2007: iv).

Η περαιτέρω εξειδίκευση των δύο παραπάνω κειμένων πολιτικής συνέβαλε σημαντικά στην σταδιακή συγκρότηση ενός νέου πλαισίου για την αστική ανάπτυξη στην Ευρώπη με διακριτά χαρακτηριστικά τον πολυτομεακό χαρακτήρα της ολοκληρωμένης προσέγγισης που θεωρείται απαραίτητη για «αισώρες» και «συνεκτικές» πόλεις (CEC, 2008), αλλά και για την προώθηση της αστικής αναγέννησης και της αναπτυξιακής διάστασης σύμφωνα με τις αρχές της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» (Διακήρυξη του Τολέδο, 2010) η οποία βασίζεται στην έξυπνη, αισώρο και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς ανάπτυξη (βλ. αναλυτικά CEC, 2010).

Η Διακήρυξη του Τολέδο (2010β) αποτελεί συμφωνία για την προώθηση μέτρων ολοκληρωμένης αστικής αναγέννησης στο πλαίσιο των πολιτικών αστικής ανάπτυξης με αναφορά στην ανάγκη συντονισμού των σχετικών δράσεων κάθετα, μεταξύ των επιπέδων διακυβέρνησης, αλλά και οριζόντια με τη συνεργασία και τον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων και κοινωνικοοικονομικών εταίρων. Η ολοκληρωμένη προσέγγιση εμφανίζεται ως αναγκαία για την προοπτική αναγέννησης των Ευρωπαϊκών πόλεων στο πλαίσιο επίτευξης σειράς στόχων που σχετίζονται με το κοινωνικό, οικονομικό και φυσικό περιβάλλον των πόλεων. Η διακήρυξη, αναφέρεται στην ανάγκη παγίωσης μιας ευρωπαϊκής αστικής ατζέντας με βασικές κατευθύνσεις δράσης την ενίσχυση της αστικής διάστασης της Πολιτικής Συνοχής, ενίσχυση της έρευνας και διάδοσης της γνώσης σε θέματα αστικού χώρου καθώς και την ανάπτυξη εργαλείων για την εφαρμογή ολοκληρωμένων προσεγγίσεων του Χάρτη της Λειψίας.

Ο νέος στόχος της εδαφικής συνοχής που εισήγαγε η Συνθήκη της Λισαβόνας (ΕΕ, 2007) αποτελεί αναγνώριση ότι η οικονομική και κοινωνική συνοχή σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς μεγαλύτερη επικέντρωση στις χωρικές-γεωγραφικές

συνέπειες των πολιτικών της ΕΕ. Κατά το σχεδιασμό της Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020 κρίθηκε απαραίτητη (ΕΕ, 2013: 2) η ενίσχυση της αστικής διάστασης της πολιτικής που εξειδικεύτηκε με τον προσδιορισμό συγκεκριμένων εργαλείων αστικής ανάπτυξης στο πλαίσιο προώθησης της ολοκληρωμένης προσέγγισης όπως εκφράστηκε και μέσω της αλληλοσυμπληρωματικότητας των Ταμείων και της πρόβλεψης για μηχανισμούς που διευκολύνουν την ανάπτυξη τοπικών και υποπεριφερειακών προσεγγίσεων (ΕΕ, 2012: 10). Η προσέγγιση αυτή εκφράζει ίσως μια προσπάθεια προσαρμογής στο πλαίσιο ολοκλήρωσης των οικονομικών σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο όπου η προσοχή σταδιακά στρέφεται από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιφερειών στα «απόλυτα» ή «ανταγωνιστικά» πλεονεκτήματα που μπορούν να εντοπιστούν με μοναδικό τρόπο σε συγκεκριμένους τόπους. Ως βασική συνιστώσα της αναπτυξιακής διαδικασίας αναδεικνύεται η έννοια του χωρικού κεφαλαίου και η διαμόρφωση ενός νέου μοντέλου «κατά τόπους» ανάπτυξης (Ζαχαρή & Ασπρογέρακας, 2013: 3-11). Ίσως βέβαια εκφράζεται και η αγωνία της «εκ των κάτω» ανάπτυξης προκειμένου να υπάρξει άμεση απόκριση σε μια κρίσιμη συγκυρία και σε επίπεδο που είναι αποτελεσματικότερα αναγνωρίσιμα τα όποια πλεονεκτήματα, χωρίς ωστόσο να χαθεί η δυνατότητα κεντρικού σχεδιασμού και ελέγχου (Ασπρογέρακας & Ζαχαρή, 2012: 19).

Τα νέα εργαλεία για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 όπως η «τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία κοινοτήτων» και οι «ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις» αποτελούν στοιχεία υλοποίησης της προσέγγισης αυτής με στόχο την εισαγωγή μεθόδων για την εφαρμογή της πολιτικής συνοχής, οι οποίες εμπλέκουν και κινητοποιούν τις τοπικές κοινότητες για την υλοποίηση ολοκληρωμένων δράσεων προσαρμοσμένων στα χωρικά χαρακτηριστικά λειτουργικών περιοχών (Ζαχαρή & Ασπρογέρακας, 2013: 15-20). Εκτιμάται ότι το 50% τουλάχιστον του ΕΤΠΑ, θα επενδυθεί στις αστικές περιοχές με την ενσωμάτωση των επιχειρησιακών προγραμμάτων για τη χρηματοδοτική περίοδο 2014-20 (περίπου 80-90 δισ. Ευρώ), και τουλάχιστον το 5% των εθνικών κονδυλίων του ΕΤΠΑ προορίζεται για δράσεις ολοκληρωμένης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, επιδιώκοντας τη διασφάλιση ότι θα αποτελέσει προτεραιότητα πολιτικής για όλα τα κράτη μέλη (ΕΕ, 2014: 7).

Ο σχεδιασμός, στο πλαίσιο αυτό, προβάλλει ως βασικός μηχανισμός συντονισμού δρώντων με δυνατότητα να καθοδηγεί την ανάπτυξη στο χώρο θέτοντας χωρικές προτεραιότητες και δίνοντας κατευθύνσεις για την προώθηση ολοκληρωμένων τοπικών δράσεων (OECD 2001: 11). Οι πόλεις αναγνωρίζονται σταδιακά ως εν δυνάμει κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της κοινωνικής ένταξης και κρίνεται απαραίτητη η σύνδεσή τους με το σύνολο του ευρωπαϊκού κύκλου χάραξης πολιτικής ενώ οι πολιτικές της ΕΕ θα πρέπει να είναι καλύτερα προσαρμοσμένες στις

αστικές συνθήκες που θα εφαρμοστούν (βλ. και σχετικά κείμενα πολιτικής CEC, 2010α· ΕΕ, 2014· ΕΥ, 2014· ΕΚ, 2015).

2. ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ (ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΣ – ΚΑΘΕΤΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ)

Η ολοκληρωμένη προσέγγιση της χωρικής ανάπτυξης αναδεικνύει με επιτακτικό τρόπο την ανάγκη συντονισμού των πολιτικών της ΕΕ και των κρατών μελών ως προς τις χωρικές τους επιπτώσεις (TSP 2020, 2011: IV). Αποτελεί ζητούμενο η στόχευση των εφαρμοσμένων πολιτικών στο συνδυασμό τομεακών ενεργειών, έτσι ώστε να δημιουργούνται συνέργιες και συμπληρωματικότητες, να προωθούνται κοινές δράσεις μεταξύ διαφορετικών χωρικών ενότητων και να συγκροτούνται κοινές στρατηγικές διευθέτησης των κοινών προκλήσεων. Η ατζέντα της ολοκλήρωσης μπορεί να αναδειχθεί σε τέσσερις αλληλεπικαλυπτόμενες διαστάσεις (Vigar, 2009: 1572): (α) ευθυγράμμιση στρατηγικών και πολιτικών προκειμένου να αποφεύγονται συγκρούσεις, (β) επαναπλαισίωση των πολιτικών με διεύρυνση της οπτικής τους, (γ) αποτελεσματική σύνδεση πολιτικής και πράξης με αντιμετώπιση των ενδεχόμενων αδυναμιών στην εφαρμογή και (δ) συνεργασία μεταξύ δρώντων, αξιοποίηση της κοινής γνώσης και εμπειρίας ακόμα και διαμόρφωση συμμαχιών ώστε να επιτευχθούν κοινοί στόχοι.

Η υιοθέτηση των αρχών της Χωρικής Διακυβέρνησης αποτελεί μηχανισμό διαμόρφωσης του απαραίτητου πλαισίου ολοκλήρωσης πολιτικών και δράσεων με απώτερο στόχο την ανάπτυξη και τη χωρική συνοχή (Βασενχόβεν κ.ά. 2010: 59). Η υλοποίηση της χωρικής διακυβέρνησης αφορά κατ' αρχήν την εφαρμογή των γενικών αρχών της διακυβέρνησης, δηλαδή λειτουργία ανοιχτή και γλώσσα κατανοητή για το ευρύ κοινό, ευρεία συμμετοχή στη διαδικασία παραγωγής και εφαρμογής πολιτικών, λογοδοσία και υπευθυνότητα υπολόγων, συνεκτικότητα, αποτελεσματικότητα και αναλογικότητα των πολιτικών (CEC, 2001: 8), σε συγκεκριμένες, χωρικά καθορισμένες, ενότητες (βλ. σχετικό σχολιασμό στο Βασενχόβεν κ.ά. 2010: 52-57).

Με μια ευρύτερη οπτική, η προσέγγιση της χωρικής διακυβέρνησης εντάσσεται σε ένα πλαίσιο αναφοράς όπου ο χώρος λειτουργεί ως «κοινωνική κατασκευή», δημιουργημένη από τη συλλογική δράση ομάδων, συμφερόντων και ανθρώπινων οργανώσεων. Στη θεώρηση αυτή η χωρική ενότητα έχει τη μορφή ενός «συλλογικού οργάνου» με τους διάφορους εταίρους να θέτουν ένα κοινό όραμα, να συναινούν ώστε να κατανεμηθούν ρόλοι και να μεθοδεύουν την επίτευξή των στόχων τους (Βασενχόβεν κ.ά. 2010: 57-58). Η προσέγγιση της διακυβέρνησης εμπεριέχει, ως βασική επιδίωξη, τη διεύρυνση της διαδικασίας και συμμετοχής στη χάραξη πολιτικής και έχει ως βασικά χαρακτηριστικά τα κάτωθι (Βασενχόβεν, κ.ά. 2010: 62-66):

- Κατανομή αρμοδιοτήτων και Τοπικό Επίπεδο: Οι αστικές περιοχές χαρακτηρίζονται από σύνθετα συστήματα με σημαντικές αλληλεξαρτήσεις σε επίπεδο, ελέγχου, διαχείρισης και σχεδιασμού, προκειμένου να αντιμετωπισθούν πολύπλοκα και ανταγωνιστικά κοινωνικά συμφέροντα, που θεωρούνται ότι ξεπερνούν την ικανότητα του κράτους ως φορέα εξουσίας. Η διακυβέρνηση παραπέμπει σε ένα εναλλακτικό μοντέλο διαχείρισης των συλλογικών υποθέσεων με άνοιγμα της βάσης θεώρησης των φορέων, των συμφερόντων και των ρυθμιστικών μηχανισμών. Σε τοπικό επίπεδο επιδιώκεται η παραγωγή «τοπικών συλλογικών ανταγωνιστικών αγαθών» (γνώση, εξειδικευμένη τεχνογνωσία, υπηρεσίες, θεσμικό και κοινωνικό κεφάλαιο) και η διαμόρφωση πλαισίου σύνδεσης της αγοράς, των επιχειρήσεων, του κράτους, της κοινότητας (community) και των συλλογικών οργανισμών (associations).
- Κάθετος και Οριζόντιος Συντονισμός: Ο κάθετος συντονισμός συνδέεται με μια αντίληψη «πολυ-επίπεδης» διακυβέρνησης με το βάρος να περνάει στο ρόλο των δικτύων, ως ενός οργανωτικού τρόπου και μέσου για συλλογική δράση. Οι διασυνδέσεις που διαμορφώνονται αφορούν την πολιτική αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων ή ακόμα την εφαρμογή ενός συστήματος συμφωνιών ή συνεργασίας μεταξύ επιπέδων διοίκησης. Σε οριζόντιο επίπεδο η διακυβέρνηση μπορεί να αποτελέσει προσέγγιση συντονισμού και ολοκλήρωσης πολιτικών και ενεργειών εντός μιας ή περισσότερων χωρικών ενοτήτων μέσα από τυπικές ή και άτυπες δικτυακές συνεργασίες.
- Συμμετοχή πολιτών: Η συμμετοχικότητα αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της διακυβέρνησης για την προώθηση του «εκ των κάτω» σχεδιασμού αν και η συμμετοχή δύσκολα αξιολογείται ως προς την ουσία και αποτελεσματικότητά της.

Όπως προκύπτει και σε πρόσφατο σχέδιο ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ, 2015), γίνεται αποδεκτή η επιδίωξη το ευρωπαϊκό πρόγραμμα για το αστικό περιβάλλον να βασίζεται σε ένα σύγχρονο μοντέλο πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, με εντονότερη τη συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο σε όλα τα στάδια του κύκλου της πολιτικής. Στόχος οι ασκούμενες πολιτικές να προσεγγίζουν περισσότερο την πραγματικότητα και να καθίστανται περισσότερο συνεπείς. Η προσέγγιση αυτή θα συνδυάζει τυπικές κυβερνητικές δομές με άτυπες ευέλικτες δομές διακυβέρνησης, θα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της κοινωνίας «των δικτύων», θα βελτιώνει την πολυεπίπεδη συνεργασία, τόσο κάθετα όσο και οριζόντια ενισχύοντας τη δημοκρατική νομιμοποίηση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος (ΕΚ, 2015: σελ. 8-9). Τροχοπέδη σε μια τέτοια προσπάθεια είναι δυνατό να αποτελέσουν ο τομεακός κατακερματισμός, τα διοικητικά σύνορα, η περιορισμένη συμμετοχή πολλαπλών

δρώντων, η αδυναμία συναίνεσης και συμφωνίας τους σε ένα κοινό όραμα, ο περιορισμένος βαθμός μάθησης (Vogelij, 2008: section 3) και η έλλειψη ενσωμάτωσης της οικονομικής και κοινωνικής διάστασης στο σχεδιασμό (Ασπρογέρακας, 2011: 4).

3. ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Το σύνολο των χωρών-μελών της ΕΕ διαθέτει εθνικά προγράμματα, προσεγγίσεις σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, με οριζόντια ή κατά περίπτωση εφαρμογή, για την προώθηση ολοκληρωμένων δράσεων με στόχο την ανάπτυξη προσδιορισμένων χωρικών ενότητων. Οι ενότητες αυτές αφορούν κυρίως σε υποβαθμισμένες συνοικίες στο εσωτερικό των αστικών κέντρων με πολυσχιδή προβλήματα οικονομικού, κοινωνικού και μορφολογικού χαρακτήρα. Το σχετικό ενδιαφέρον πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχία της εφαρμογής του προγράμματος URBAN (βλ. αναλυτική εισαγωγή στην εφαρμογή πολιτικών σε Ευρωπαϊκό επίπεδο στο DE, 2007) και, ενδεχομένως, αποτελεί τουλάχιστον ένδειξη μιας σταδιακής μετάβασης από τη μορφή του κανονιστικού σχεδιασμού χρήσεων γης σε πιο ολοκληρωμένες προσεγγίσεις (Vigar, 2009: 1571-1573).

Το Εθνικό επίπεδο εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών έχει αναγνωριστεί ως καταλληλότερο για τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού πλαισίου, ιδιαίτερα όταν συνοδεύεται από εξασφάλιση σχετικής χρηματοδότησης (π.χ. Δανία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο). Στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη τα προγράμματα ολοκληρωμένων παρεμβάσεων συχνά σχετίζονται με την προώθηση μέτρων ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας (π.χ. Ρουμανία). Σε πολλές χώρες ήταν απαραίτητη η διαμόρφωση και διασύνδεση μηχανισμών διατομεακού συντονισμού σε επίπεδο εθνικό, περιφερειακό και τοπικό (π.χ. Γερμανία, Δανία) καθώς και ειδικών επιτροπών συντονισμού σε εθνικό επίπεδο (π.χ. Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο). Στη Δυτική Ευρώπη ιδιαίτερη σημασία στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων έχει η κινητοποίηση και συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών (DE, 2007: ενότητα 6).

Στη Γερμανία, το ομοσπονδιακό πρόγραμμα αστικής ανάπτυξης “Districts with Special Development Needs – the Socially Integrative City”, ευρύτερα γνωστό ως «Κοινωνική Πόλη» (Soziale Stadt), έχει εφαρμοστεί, από το 1999, σε 659 γειτονιές, 390 πόλεων. Το 2014, οι σχετικές ομοσπονδιακές πιστώσεις ήταν € 150.000.000 (στοιχεία 31.12.2014)¹. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε με βάση την εμπειρία του URBAN και ανάλογης προσέγγισης πρωτοβουλίες της κυβέρνησης του κρατιδίου της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας (NRW) από το 1993 (Neumann κ.ά., 2008: ενότητα 1), καθώς και του Πιλοτικού

¹ www.staedtebauforderung.info (πρόσβαση 01.09.15)

Προγράμματος Αντιμετώπισης της φτώχειας στο Αμβούργο το 1994 (Becker κ.ά., 2002: 6). Στόχο του προγράμματος «Κοινωνική Πόλη» αποτελεί η σταθεροποίηση και ενίσχυση των οικονομικά και κοινωνικά μειονεκτικών και με διαρθρωτικές αδυναμίες αστικών περιοχών. Περιλαμβάνει άμεση χρηματοδότηση για δράσεις που αφορούν στο οικιστικό περιβάλλον, τις υποδομές και τις συνθήκες στέγασης καθώς και κατευθύνσεις οργάνωσης τομεακών δράσεων κοινωνικού και οικονομικού περιεχομένου για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και την εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής (Neumann κ.ά., 2008: ενότητα 3).

Η υλοποίηση του προγράμματος ανέκοψε την πορεία υποβάθμισης των περιοχών εφαρμογής και διαμόρφωσε συνθήκες εταιρικής συνεργασίας και συμμετοχής των πολιτών, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο. Σε ενδιάμεσες αξιολογήσεις του προγράμματος προέκυψαν περιθώρια βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των δράσεων στους τομείς της κοινωνικής συνοχής (ενσωμάτωση μεταναστών, πολιτική απασχόλησης, κ.ά.) (βλ. συμπεράσματα Strauss, 2009), στη διατομεακή συνεργασία ιδιαίτερα σε επίπεδο ομοσπονδίας και κρατιδίων και στους μηχανισμούς παρακολούθησης και αξιολόγησης σε τοπικό επίπεδο (βλ. σχετικές προτάσεις στο BMVBS, 2008: 10-12). Ο φυσικός σχεδιασμός αναδεικνύεται ως προϋπόθεση για την εφαρμογή δράσεων αναγέννησης των τοπικών οικονομιών ενώ φέρεται να δίνεται βαρύνουσα σημασία για τη συνολική επιτυχία του προγράμματος στις προσεγγίσεις διακυβέρνησης με ανοιχτές διαδικασίες, επίτευξη δικτυώσεων και συνεργειών, οριζόντια και κάθετα (βλ. συμπεράσματα Neumann κ.ά., 2008: ενότητα 5- Peters, 2005: ενότητα 3).

Οι βασικές προδιαγραφές και κατευθύνσεις του προγράμματος (ARGEBAU, 2000) διατυπώθηκαν από τη Σύνοδο των Περιφερειακών (των κρατιδίων) Υπουργών Στέγασης (γνωστή ως “ARGEBAU”). Τον επιτελικό συντονισμό διατηρεί το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Μεταφορών, Οικισμών και Πολεοδομίας (BMVBS) ενώ η χρηματοδότηση μοιράζεται από κοινού και ισομερώς μεταξύ της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης, των Ομόσπονδων Κρατιδίων και του τοπικού Δήμου, με δυνατότητα χρηματοδότησης και από προγράμματα της ΕΕ. Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης εγκρίνεται από το τοπικό Δημοτικό Συμβούλιο και είναι επιλέξιμο με μια προοπτική 10-12 ετών με τις σχετικές χρηματοδοτικές ροές να εγκρίνονται ετησίως (Over, 2015).

Η διαχείριση και η εφαρμογή του Προγράμματος Δράσης σε τοπικό επίπεδο οργανώνεται κατά περίπτωση. Στο Ανόβερο έχουν χρηματοδοτηθεί δράσεις προϋπολογισμού 250 εκ. € που περιλαμβάνουν παρεμβάσεις σε κτήρια και το δημόσιο χώρο. Ο προσδιορισμός των περιοχών παρέμβασης γίνεται μετά από συστηματική ανάλυση οικονομικών και κοινωνικών στατιστικών στοιχείων (ανεργία, μετανάστευση, προβλήματα ενσωμάτωσης), που είναι διαθέσιμα στις κοινωνικές υπηρεσίες και μελέτη του οικιστικού περιβάλλοντος (ελλείψεις σχεδιασμού, υποδομών, ποιότητα οικιστικού

αποθέματος). Για τη σύνθεση και επικαιροποίηση του προγράμματος λειτουργεί 18μελές συμβούλιο (9 εκπρόσωποι του δήμου και 9 της κοινωνίας των πολιτών). Οι πολίτες που συμμετέχουν προτείνονται από τις πολιτικές παρατάξεις χωρίς να είναι μέλη τους. Το συμβούλιο εισηγείται 5-6 φορές το χρόνο δράσεις στο δημοτικό συμβούλιο (στοιχεία για την εφαρμογή του προγράμματος στο Ανόβερο από Over, 2015).

Σε σχέση με τις οριζόντιες συνέργιες στο πλαίσιο του προγράμματος, σε Ομοσπονδιακό επίπεδο αυτές είναι εξαιρετικά περιορισμένες εξαιτίας κυρίως της τομεακής θεώρησης των ομοσπονδιακών υπηρεσιών (BMVBS, 2008: 10-12). Στο παράδειγμα του Duisburg-Marxloh (αναλυτική παρουσίαση στο Peters, 2005), η συνεργασία ήταν περισσότερο αποτελεσματική σε επίπεδο κρατιδίου, με τη λειτουργία διατομεακών ομάδων εργασίας για το σχεδιασμό και αξιολόγηση του προγράμματος. Εμπόδιο στις προσπάθειες αυτές αποτέλεσε η έλλειψη σχετικής νοοτροπίας των υπηρεσιακών στελεχών.

Σε τοπικό επίπεδο, οι κατευθύνσεις του Προγράμματος Δράσης δεσμεύουν τις υπηρεσίες του δήμου οι οποίες συνεργάζονται για την υλοποίησή του, αναλαμβάνοντας ρόλους και ευθύνες σύμφωνα με τις αρμοδιότητές τους. Η συνεργασία με τις υπηρεσίες του κρατιδίου είναι περιορισμένη. Όπου κρίνεται σκόπιμο ενεργοποιείται ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο και εξασφαλίζονται συνέργιες. Για παράδειγμα, κτιριακές βελτιώσεις και παρεμβάσεις βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής συνδυάζονται με περιορισμούς στην διακύμανση των ενοικίων με βάση σχετικό θεσμικό εργαλείο του ομοσπονδιακού κράτους ώστε να αποτραπεί η διαμόρφωση φαινομένων εξευγενισμού (Over, 2015). Σε άλλο σχετικό παράδειγμα, στο Duisburg, τη διαχείριση του προγράμματος έχει αναλάβει Αναπτυξιακή Εταιρεία του δήμου (Entwicklungsgesellschaft Duisburg / EGDU) εξασφαλίζοντας ενδεχομένως ευελιξία αλλά στερώνοντας από τη διοίκηση τη δυνατότητα απόκτησης σχετικής τεχνογνωσίας (Peters, 2005: 28).

Η διαδικασία σχεδιασμού αφορά σε μεγάλο βαθμό άτυπες δικτυώσεις, συζήτηση και διαπραγμάτευση με τους δρώντες (stakeholders) και εν δυνάμει συνεργάτες στην εφαρμογή των δράσεων. Το πρόγραμμα έχει υπερβεί τη διαδικασία «συμμετοχής» της κοινωνίας των πολιτών επιτυγχάνοντας την «κινητοποίησή» τους και διαμορφώνοντας έτσι ένα παράδειγμα «εκ των κάτω» σχεδιασμού, κάτι που αποτέλεσε και στόχο του επιτελικού σχεδιασμού του προγράμματος (Peters, 2005: 20).

Στο Ανόβερο, για την ενημέρωση και συμμετοχή των πολιτών διοργανώνονται ανοιχτές συζητήσεις. Επιτροπή του δήμου όπου εκπροσωπούνται και οι υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας και Σχεδιασμού του Δήμου επεξεργάζεται το υλικό που προκύπτει (Over, 2015). Το Duisburg διαθέτει «δημόσιο γραφείο προγραμματισμού» (Stadtteilbüro) το οποίο λειτουργεί ως σημείο ενημέρωσης και ανταλλαγής απόψεων. Στο Βερολίνο το πρόγραμμα Soziale Stadt εφαρμόζεται μέσω του θεσμού της «Διαχείρισης Γειτονιάς»

(Quartiersmanagement), σε 34 περιοχές, με διάφορα επιχειρησιακά σχήματα και συνολικό προϋπολογισμό 387 εκ. € για την περίοδο 1999-2016 (Berlin Senate, 2016). Η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών επιτυγχάνεται μέσω του «Συμβουλίου Γειτονιάς» που θεωρείται βασικό στοιχείο επιτυχίας του προγράμματος. Τα «Συμβούλια Γειτονιάς» συγκροτούνται από κατοίκους της περιοχής, συνήθως με τοπικές εκλογές, έχουν 15-30 μέλη και αποτελούν όργανο δικτύωσης και διαβούλευσης (για περιγραφή της λειτουργίας του θεσμού βλ. Buchholz κ.ά., 2010, και σχολιασμό στο Walter-Rogg, 2014: 23-24). Συνολικά, η συμμετοχικότητα της κοινωνίας των πολιτών, στο επίπεδο του στρατηγικού σχεδιασμού είναι περιορισμένη, περιλαμβάνει όμως την ενημέρωση, συλλογή πληροφοριών, διαβούλευση, επίτευξη συναίνεσης και σχεδιασμό δράσεων τοπικού επιπέδου, (ο.π. καθώς και Zimmerman, 2002: ενότητα 7) αλλά και συμμετοχή στις αποφάσεις για τη διάθεση περιορισμένου προϋπολογισμού κονδυλίων (αναλυτική παρουσίαση στο SSBK, 2004).

4. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1. Εργαλεία αστικών παρεμβάσεων

Η πρακτική των αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά σε παρεμβάσεις διαμορφώσεων στον ελεύθερο δημόσιο (κοινόχρηστο) χώρο με χαρακτήρα εξωραϊσμού και βασικό στόχο τη βελτίωση της ποιότητας και της λειτουργίας του σε επίπεδο αισθητικής και αστικού εξοπλισμού. Μέχρι πρόσφατα απουσίαζαν οι υλοποιημένες παρεμβάσεις με ολοκληρωμένη προσέγγιση, αναπτυξιακές κατευθύνσεις και ικανά εργαλεία χρηματοδότησης (βλ. προβλ. Σερράος & Ασπρογέρακας, 2012).

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN εφαρμόστηκε και στην Ελλάδα την περίοδο 1994 - 2006 σε αστικά κέντρα που παρουσίαζαν προβλήματα αποβιομηχάνισης, ανεργίας, υποβάθμισης της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος (Κερατσίνι-Δραπετσώνα, Περιστέρι, Νέα Ιωνία - Βόλος, Πάτρα, Δυτ. Θεσσαλονίκη, Ερμούπολη, Πέραμα, Κομοτηνή, Ηράκλειο Κρήτης). Υποστήριξε οργανωτικά αυτοτελή επιχειρησιακά προγράμματα με στόχο την ανταγωνιστικότητα της τοπικής οικονομίας και κυρίαρχες θεματικές τη στήριξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τη συγκρότηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, τη βελτίωση των υποδομών και την ανάπλαση περιοχών. Κατά το σχεδιασμό και εφαρμογή προωθήθηκε η οργάνωση και διαχείριση των προγραμμάτων από τις τοπικές πολιτικές αρχές με κύρια υποχρέωση της κεντρικής διοίκησης τη μεταφορά της Κοινοτικής χρηματοδότησης, τον έλεγχο και την αξιολόγηση των προγραμμάτων. Ωστόσο, η παρέμβαση του κεντρικού κράτους υπήρξε σημαντική και ουσιαστική συνολικά στις πόλεις της νότιας Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και οι Ελληνικές, συμπεριλαμβανομένης

της κάλυψης της συγχρηματοδότησης (Chorianopoulos, 2002: 713-719) καταδεικνύοντας τις ιδιαίτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει το τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα στη προσπάθεια συγκρότησης ενδογενών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών. Μέρος των δυσκολιών που αναγνωρίζονται αποτέλεσαν οι αντικειμενικοί καθημερινοί φραγμοί (οικονομικοί, τεχνικοί, διοικητικοί) της λειτουργίας των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και η περιορισμένη θεσμική ρυθμιστική εμπειρία (Χωριανόπουλος, 2004: Συμπεράσματα).

Το θεσμικό πλαίσιο αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα περιλαμβάνει ως βασικά εργαλεία τα «Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων» (ΣΟΑΠ) του ν.2742/1999 (άρθρο 12) και το Κεφάλαιο Β' (άρθρα 8-17) του ν. 2508/1997. Τα ΣΟΑΠ καταρτίζονται «για την προώθηση ολοκληρωμένων στρατηγικών αστικού σχεδιασμού σε πόλεις ή τμήματά τους, καθώς και σε ευρύτερες αστικές περιοχές που παρουσιάζουν κρίσιμα και σύνθετα προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, κοινωνικής και οικονομικής συνοχής, περιβαλλοντικής υποβάθμισης και ποιότητας ζωής». Ο ολοκληρωμένος χαρακτήρας των ΣΟΑΠ προκύπτει από την πολυτομεακότητα των στόχων τους (βλ. παρ.1, άρ.12, ν.2742/99) που έχουν χαρακτήρα πολεοδομικό – περιβαλλοντικό (βελτίωση των υποδομών, διάρθρωση των χρήσεων γης, διαχείριση του αστικού οικοσυστήματος κλπ), κοινωνικό (βελτίωση των κοινωνικών εξυπηρετήσεων, ενσωμάτωση κοινωνικών ομάδων, καταπολέμηση του κοινωνικού διαχωρισμού, κλπ) και οικονομικό (αντιμετώπιση ανεργίας, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, κλπ). Τα ΣΟΑΠ συνοδεύονται από πρόγραμμα δράσης, στο οποίο εξειδικεύονται οι απαιτούμενες για την εφαρμογή τους κανονιστικές, χρηματοδοτικές και διαχειριστικές ρυθμίσεις, μέτρα και ενέργειες, κατά φάσεις και φορείς εκτέλεσης και χρηματοδότησης, καθώς και τυχόν συμπληρωματικές δράσεις πληροφόρησης, κατάρτισης, εκπαίδευσης και κοινωνικής και οικονομικής επανένταξης του πληθυσμού των περιοχών αυτών.

Οι διατάξεις του ν. 2508/1997, «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις» προβλέπουν παρεμβάσεις φυσικού σχεδιασμού για κάλυψη πολεοδομικών αναγκών και θεραπεία προβλημάτων σε περιοχές εντός σχεδίου, στις οποίες διαπιστώνονται προβλήματα υποβάθμισης του οικιστικού περιβάλλοντος (μεγάλες κτιριακές πυκνότητες, ελλείψεις κοινόχρηστων χώρων, συγκρούσεις χρήσεων γης, σοβαρά προβλήματα στο απόθεμα των κατοικιών, κλπ) που δεν μπορούν να αντιμετωπισθούν μόνο με τις συνήθεις πολεοδομικές διαδικασίες της αναθεώρησης του σχεδίου πόλεως και των όρων και περιορισμών δόμησης. Οι περιοχές ανάπλασης καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού ΠΕΝ, εφόσον η ανάπλαση εναρμονίζεται με τις βασικές κατευθύνσεις του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) ή του Ρυθμιστικού Σχεδίου και καταρτίζεται για αυτές πρόγραμμα ανάπλασης που περιλαμβάνει χρονοδιάγραμμα, προϋπολογισμό,

τεχνικές, πολεοδομικές και ιδιοκτησιακές λεπτομέρειες καθώς και πολεοδομική μελέτη ανάπλασης.

Συνολικά, οι διατάξεις του ν. 2508/1997 προσεγγίζουν τις αστικές αναπλάσεις με έμφαση στο φυσικό σχεδιασμό για την κάλυψη πολεοδομικών αναγκών σε εντός σχεδίου περιοχές. Ως εργαλείο δεν έχει ενεργοποιηθεί ως σήμερα. Ως βασικές αδυναμίες εντοπίζονται η πολυπλοκότητα των σχετικών διαδικασιών, η δυσκολία στη συγκρότηση και λειτουργία του φορέα ανάπλασης (βλ. άρθρο 10, ν.2508/97) αλλά και η μη πρόβλεψη ικανών χρηματοδοτικών εργαλείων. Τα ΣΟΑΠ συνιστούν προγράμματα αναβάθμισης για αστικές ενότητες που μπορεί να περιλαμβάνουν και εκτάσεις εκτός σχεδίου, με στόχους ευρύτερους της πολεοδομικής αποκατάστασης και με όρους αστικής διακυβέρνησης. Τα ΣΟΑΠ μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά μιας ανάπλασης του ν. 2508/1997 (ΙΤΑ, 2006: 30-35). Η πολεοδομική μελέτη ανάπλασης προσδιορίζει τη μελλοντική επιθυμητή εικόνα της προς αποκατάσταση περιοχής ενώ το ΣΟΑΠ μια διαδικασία χωρικής ανάπτυξης, καθοδηγούμενη από το πρόγραμμα δράσης, ως αφετηρία για την κινητοποίηση των εμπλεκόμενων δρώντων.

Οι «Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις» όπως προβλέπονται στο «Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2014-2020» έχουν στόχο την παραγωγική ανασυγκρότηση και τη σταδιακή απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες (για το πλαίσιο πολιτικής βλ. Ζαχαρή & Ασπρογέρακας, 2013). Το θεωρητικό και πολιτικό υπόβαθρο διαμόρφωσης του πλαισίου εφαρμογής των ΟΧΕ, όπως και η φιλοσοφία τους είναι κοινή με αυτή των ΣΟΑΠ καθώς εξυπηρετούν την πολιτική των ολοκληρωμένων, κατά τόπους, προσεγγίσεων προνοώντας ωστόσο για την εκ του σχεδιασμού τους εξασφάλιση χρηματοδότησης των δράσεων (βλ. αναλυτικά Εγκύκλιος ΥΠΟΙΚ, 2015 & για οδηγίες εφαρμογής ΥΠΟΙΚ, 2016). Ο σχεδιασμός και εφαρμογή των ΟΧΕ διέπεται από τις διατάξεις τις σχετικές με την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 (ΥΠΟΙΚ, 2015: ενότητα 3).

Οι ΟΧΕ σε αστικές περιοχές αφορούν στην υλοποίηση στρατηγικών Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης. Καλύπτουν τόσο περιοχές που παρουσιάζουν συγκεκριμένα προβλήματα, όσο και χωρικές ενότητες με αναπτυξιακές δυνατότητες οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν και να μεγιστοποιηθούν με βάση ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό σχέδιο. Προτεραιότητα δίνεται κυρίως στις πρωτεύουσες των Περιφερειών, ενώ σε μεμονωμένες περιπτώσεις επιλέγονται λειτουργικές περιοχές με πληθυσμό άνω των 70.000 κατοίκων. Ως ιδιαίτερη κατηγορία αναφέρονται τα αστικά κέντρα σε νησιωτικές Περιφέρειες της χώρας (ΥΠΟΙΚ, 2015: εν.4).

4.2. Η εφαρμογή των ΣΟΑΠ

Ως εργαλείο, το ΣΟΑΠ, έμεινε ανενεργό ως το 2012 οπότε εκδόθηκαν οι προδιαγραφές για τις σχετικές μελέτες (ΦΕΚ 1341/Β/24.04.12). Τα ΣΟΑΠ αποτέλεσαν στη συνέχεια βασική επιλογή του Περιφερειακού Σχεδιασμού για την αναβάθμιση των αστικών κέντρων (βλ. ενδεικτικά νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας, αρ. 14, ν.4277/14 και σχολιασμό στο Asprogerakas, 2016: ενότητα 3). Το πρώτο ΣΟΑΠ θεσμοθετήθηκε για το κέντρο της Αθήνας (ΚΥΑ 1397, ΦΕΚ 64/Β/16.01.2015), ενώ σε διαδικασία ολοκλήρωσης βρίσκονταν τον Αύγουστο του 2015 η ΚΥΑ του ΣΟΑΠ Δυτικής Αθήνας και υπό κατάρτιση σχέδια σε Πειραιά, Ηράκλειο Κρήτης και Λάρισα.

Σε σχέση με την κατανομή αρμοδιοτήτων, η διαδικασία κατάρτισης των ΣΟΑΠ δύναται να κινείται από οποιαδήποτε από τα τρία διακριτά επίπεδα διοίκησης (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Περιφέρεια ή Δήμο) και εγκρίνονται με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και των κατά περίπτωση συναρμόδιων Υπουργών. Στην περίπτωση που η διαδικασία ξεκινά με πρωτοβουλία του Υπουργείου ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι απλά γνωμοδοτικός. Πρακτικά τα δύο ΣΟΑΠ που έχουν ολοκληρωθεί έχουν καταρτιστεί με πρωτοβουλία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε συνεργασία με τη κεντρική διοίκηση μέσω Προγραμματικών Συμβάσεων με τον πρώην Οργανισμό Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (ΟΡΣΑ). Σε επίπεδο σχεδιασμού τα ΣΟΑΠ διαμορφώνονται «...εντός του πλαισίου των κατευθύνσεων του εθνικού και περιφερειακού χωροταξικού σχεδιασμού και των εγκεκριμένων ρυθμιστικών σχεδίων...» (παρ. 1, αρ. 12, ν.2742/99) ενώ προβλέπεται η εναρμόνιση με τις κατευθύνσεις τους των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (αντικαταστάθηκαν από τα «Τοπικά Χωρικά Σχέδια» του ν.4269/14).

Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση της εφαρμογής των ΣΟΑΠ γίνεται από τον οικείο οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτης βαθμίδας με τη σύνταξη σχετικής έκθεσης ανά διετία. Στην περίπτωση διαδημοτικών ΣΟΑΠ την παρακολούθηση αναλάμβανε η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, ωστόσο μετά την κατάργηση του θεσμού, με την εφαρμογή του Προγράμματος Καλλικράτης (ν.3852/2010, ΦΕΚ Α' 87/07-06-2010) η αρμοδιότητα πέρασε στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση. Τα πορίσματα της έκθεσης κοινοποιούνται στους εμπλεκόμενους (Υπουργεία, οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, περιφέρεια κλπ) με στόχο να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα στην εφαρμογή του προγράμματος δράσης.

Ο νόμος δεν αναφέρεται με σαφήνεια σε «φορέα εφαρμογής». Οι εγκριτικές αποφάσεις των ΣΟΑΠ (ΚΥΑ 1397/ΦΕΚ64/Β/16.01.15· ΑΣΔΑ, 2015) προβλέπουν ότι υλοποιούνται «...με τη σύμπραξη και συμμετοχή των αρμόδιων για κάθε ενέργεια φορέων και μπορεί ενδεικτικά να συνίσταται στη χρηματοδότηση, την εισφορά εκτάσεων ή/και κτισμάτων, την κατασκευή αναγκαίων έργων και υποδομών, τη διάθεση υπαρχόντων

δομών, υποδομών καθώς και ανθρώπινου δυναμικού, τον σχεδιασμό και υλοποίηση θεσμικών παρεμβάσεων». Εύλογη επιλογή για την εφαρμογή θα ήταν το επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που αναμένεται να έχει το ρόλο του επισπεύδοντα, φέροντας το άμεσο ενδιαφέρον βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος της υπό παρέμβαση περιοχής. Ωστόσο, η κατανομή αρμοδιοτήτων, όπως προκύπτει από τις καρτέλες του προγράμματος δράσης των ΣΟΑΠ, καταδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο που αναμένεται να έχει το Κεντρικό Κράτος στην εφαρμογή τους. Δομές των Υπουργείων εμπλέκονται στο σχεδιασμό ή/και την εφαρμογή σε 54 από τις 70 δράσεις που περιλαμβάνει το ΣΟΑΠ του κέντρου της Αθήνας και σε 47 από τις 55 δράσεις στο ΣΟΑΠ Δυτικής Αθήνας (Πιν. 1). Σημαντικός είναι ο ρόλος των Υπουργείων Περιβάλλοντος, Οικονομίας και Οικονομικών ενώ σχετικά περιορισμένος αυτός της Περιφέρειας, ιδιαίτερα στην εφαρμογή δράσεων.

Πίνακας 1. Συμμετοχή Φορέων στο Σχεδιασμό και την Εφαρμογή δράσεων των ΣΟΑΠ

Συναρμόδιοι Φορείς	ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας (σύνολο δράσεων 70)		ΣΟΑΠ Δυτικής Αθήνας (σύνολο δράσεων 55)	
	Σχεδιασμός	Εφαρμογή	Σχεδιασμός	Εφαρμογή
ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ (Συνολικά)	54	47		
Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης	2	0	7	6
Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού	13	3	11	8
Εθνικής Άμυνας	2	0	1	0
Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων	9	4	7	7
Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περ/ντος & Ενέργειας	36	18	32	31
Δικαιοσύνης, Διαφάνειας & Ανθρ. Δικαιωμάτων			2	1
Εξωτερικών				
Οικονομικών	14	6	7	8
Εργασίας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης	3	3	4	5
Υγείας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων	7	2	2	3
Περιφέρεια	15	8	24	16
Φορέας ΣΟΑΠ			53	2
Δήμος	62	50	30	40
Άλλος	34	36	17	24

Πηγή: βλ. Σχέδια Δράσης ΣΟΑΠ Αθήνας και Δυτικής Αθήνας, ίδια επεξεργασία (Υπουργεία όπως στις 20.09.15)

Ο αρχικός νόμος δεν προβλέπει μηχανισμούς συντονισμού της εφαρμογής των ΣΟΑΠ κάθετα ή οριζόντια. Θεωρήθηκε επαρκής η υπουργική υπογραφή προκειμένου οι αρμόδιες υπηρεσίες να κινητοποιηθούν για την υλοποίηση του προγράμματος δράσης αν και διαχρονικά είναι με σαφήνεια εντοπισμένη η αδυναμία συνεργασίας μεταξύ μονάδων της διοίκησης και συνέργειας στην εφαρμογή των πολιτικών (βλ. σχετικό προβληματισμό στα Ασπρογέρακας & Ζαχαρή, 2012: 96-101, 2012β: 247-253· Βασενχόβεν κ.ά., 2010: 261-277).

Για το συντονισμό της εφαρμογής των ΣΟΑΠ της Αττικής προβλέφθηκε στο νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο (άρθρο 14, περίπτωση 3α, ν.4277/14), η σύσταση Επιτροπής Συντονισμού (Επιτροπή) με συμμετοχή εκπροσώπων των συναρμόδιων Υπουργείων (Σχήμα 1). Το έργο της Επιτροπής δύναται να αφορά την εξασφάλιση της συνέργειας των επιμέρους δράσεων, την αντιμετώπιση και υπέρβαση τυχόν διοικητικών και νομικών εμπλοκών και δυσχερειών και την υποβολή συγκεκριμένων προτάσεων στους αρμόδιους φορείς για την επίλυση των προβλημάτων κατά τη σύνταξη και εφαρμογή των ΣΟΑΠ της Αττικής. Στη διαδικασία αυτή αναμένεται η συνεργασία της Επιτροπής με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και άλλους εμπλεκόμενους φορείς λειτουργώντας ως μηχανισμός κάθετου συντονισμού και διαμορφώνοντας κανάλια επικοινωνίας μεταξύ του Κεντρικού κράτους και των διοικητικών δομών Περιφερειακού και Τοπικού επιπέδου.

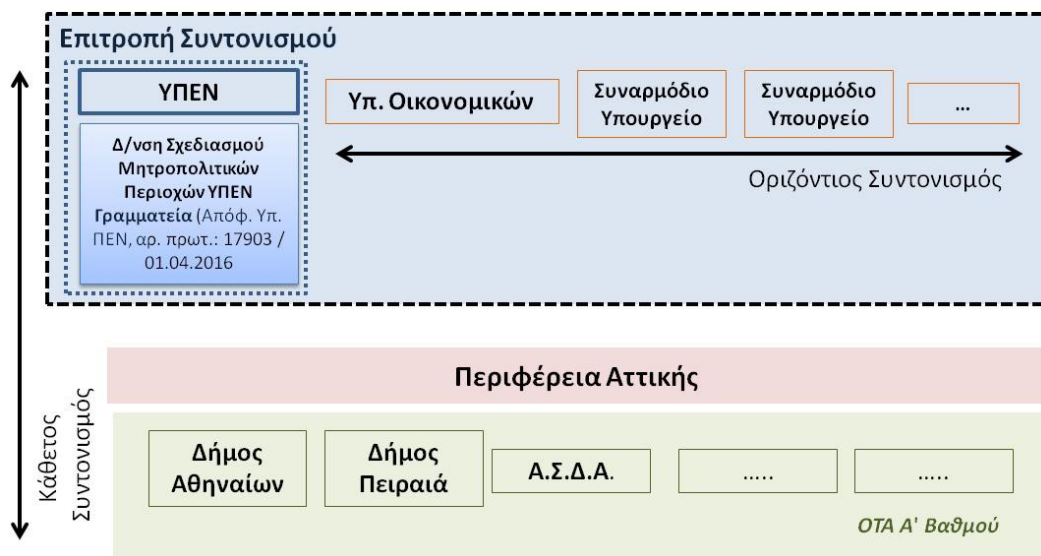
Η Επιτροπή μπορεί να αποτελέσει όργανο διαβούλευσης και επιχειρησιακό μηχανισμό συντονισμού των συναρμόδιων Υπουργείων για την σύνταξη και εφαρμογή των ΣΟΑΠ της Αττικής, λειτουργώντας ως δίκτυο «σημείων επαφής» σε κομβικές μονάδες της κεντρικής διοίκησης. Συνιστά έτσι ένα όργανο οριζόντιου συντονισμού των πολιτικών κατά την εφαρμογή των δράσεων στη συγκεκριμένη χωρική ενότητα.

Κομβικό ρόλο αναμένεται να έχει η Επιστημονική και Τεχνική Γραμματεία της Επιτροπής (Δ/νση Σχεδιασμού Μητροπολιτικών, Αστικών και Περιαστικών Περιοχών του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας) αναλαμβάνοντας το έργο της συνεργασίας με τους εμπλεκόμενους δρώντες για τη διακίνηση της σχετικής πληροφορίας και το συντονισμό των απαραίτητων ενεργειών για τη λειτουργία του δικτύου εκπροσώπων. Σημαντικός παράγοντας επιτυχίας του εγχειρήματος θα είναι η ευελιξία και ο περιορισμός των γραφειοκρατικών βαρών στην επικοινωνία και συνεργασία των αρμόδιων μονάδων έτσι ώστε να είναι αποτελεσματική και άμεση η λειτουργία των σχέσεων δικτύου (βλ. και Σχήμα 1).

Κατά την κατάρτιση των ΣΟΑΠ προβλέπεται ευρεία διαδικασία διαβούλευσης με τους κατοίκους και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις της περιοχής παρέμβασης η οποία οφείλει να περιλαμβάνει συστηματική καταγραφή, κωδικοποίηση και αξιολόγηση των απόψεων των εμπλεκόμενων (βλ. παρ.7, αρ.12, ν.2742/1999 και στάδιο 6, αρ.2, ΥΑ 8150/9.4.2012,

ΦΕΚ/Β1341/24.4.2012). Η εφαρμογή της διάταξης υπόκειται στην ευχέρεια της τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς δεν αναφέρονται συγκεκριμένοι μηχανισμοί. Κατά την εκπόνηση των δύο ΣΟΑΠ στην Αττική χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία το διαδίκτυο για την κατάθεση παρατηρήσεων και προτάσεων και η παρουσίαση και συζήτηση τοπικά. Στο επίπεδο του κεντρικού κράτους είχε καθιερωθεί, με πρωτοβουλία του Υπουργείου ΠΕΝ, η συνεργασία σε επίπεδο εκπροσώπων πριν την οριστικοποίηση της ΚΥΑ. Κατά την περίοδο κατάρτισης του ΣΟΑΠ για το κέντρο της Αθήνας τις σχετικές εργασίες συντόνιζε ο ΟΡΣΑ με συμμετοχή κομβικών υπουργείων και εκπροσώπων του Δήμου. Το στάδιο αυτό αναμένεται να καλύπτεται, τουλάχιστον για την Αττική, από τη λειτουργία της Επιτροπής Συντονισμού.

Σχήμα 1. Διακυβέρνηση των ΣΟΑΠ της Αττικής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία (2016)

Ένα σημαντικό κενό του θεσμικού πλαισίου ήταν η απουσία πρόβλεψης αποκλειστικών μηχανισμών χρηματοδότησης. Η έλλειψη αυτή ενδεχομένως αποτέλεσε σημαντική αιτία και για τη μεγάλη καθυστέρηση ενεργοποίησης του εργαλείου. Στο πλαίσιο εφαρμογής των ΣΟΑΠ είναι δυνατή η αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων όπως το πρόγραμμα Jessica, το Πράσινο Ταμείο καθώς και η κινητοποίηση ιδιωτικού κεφαλαίου. Ωστόσο, ένα μεγάλο μέρος του χρηματοδοτικού βάρους αναμένεται να καλυφθεί από τις «Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις» (ΟΧΕ) διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο οριζόντιων συνεργιών.

4.3. Οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις

Ο ολοκληρωμένος χαρακτήρας της χωρικής στρατηγικής και του σχεδίου εφαρμογής των ΟΧΕ επιδιώκεται μέσω της συμπληρωματικότητας και συνεκτικότητας των προτεινόμενων δράσεων καθώς και με την αντιπροσωπευτικότητα του συστήματος διακυβέρνησης. Ως γενικοί στόχοι αναφέρονται η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και απασχόλησης, η με κοινωνικούς όρους βελτίωση της καθημερινής ζωής των πολιτών και η διατήρηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος με όρους αειφορίας. Για την προετοιμασία των ΟΧΕ, γίνεται αρχικά εντοπισμός του «τοπικού αναπτυξιακού δυναμικού» και στη συνέχεια διαμόρφωση των κύριων επιλογών για τη χρήση του εργαλείου, συνυπολογίζοντας στοιχεία όπως οι κύριες αναπτυξιακές επιλογές του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (ΠΕΠ) και της περιφερειακής στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης, ο χωρικός σχεδιασμός, τα πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα των ΟΤΑ α' βαθμού ή άλλα τοπικά αναπτυξιακά σχέδια (ΥΠΟΙΚ, 2015: 8-9).

Οι ΟΧΕ μπορούν να χρηματοδοτηθούν από τα Ταμεία ΕΚΤ, ΕΤΠΑ και Ταμείο Συνοχής, μέσω συνδυασμένων επενδύσεων, με αναφορά σε δύο τουλάχιστον Άξονες Προτεραιότητας και με συνδυασμό μίας ή περισσότερων συμπληρωματικών επενδυτικών προτεραιοτήτων από διαφορετικούς θεματικούς στόχους, ενός ή περισσότερων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (Κανονισμός 1303/2013, άρθρο 96.1.γ). Προβλέπεται ωστόσο και η δυνατότητα κάλυψης χρηματοδοτικών αναγκών από άλλα εργαλεία (Jessica, Jeremie, Elena), προγράμματα (Horizon 2020, Life+, εθνικά προγράμματα, κλπ.) καθώς και κρατικές ενισχύσεις (ΥΠΟΙΚ, 2015: 12).

Τον επιτελικό συντονισμό του εγχειρήματος έχει η Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) του Υπουργείου Οικονομίας ενώ οι Διαχειριστικές Αρχές (ΔΑ) έχουν αρμοδιότητα για τη διαχείριση, παρακολούθηση και τον έλεγχο της εφαρμογής των Στρατηγικών Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων επιλέγοντας τις προτάσεις που θα χρηματοδοτηθούν. Η διαμόρφωση των σχετικών σχεδίων γίνεται από τις Αστικές Αρχές που μπορεί να είναι Δημοτικές αρχές, Δίκτυα Δήμων με διάφορες μορφές αλλά και οι Περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας, ως Μητροπολιτικές περιφέρειες στο πλαίσιο του προγράμματος «Καλλικράτης» (άρθρο 210, ν. 3852/2010). Την υλοποίηση των σχεδίων αναλαμβάνουν Ενδιάμεσοι Φορείς Διαχείρισης (άρ.13 του ν.4314/2014). Στο σχεδιασμό των ΟΧΕ ζητείται η περιγραφή του επιμέρους Συστήματος διακυβέρνησης με ανάλυση του ρόλου και των αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων. Επίσης προβλέπεται η διενέργεια διαβούλευσης με καταγραφή των αποτελεσμάτων χωρίς άλλες λεπτομέρειες ή κατευθύνσεις για την οργάνωσή της (ΥΠΟΙΚ, 2015: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV).

Πίνακας 2. Δίκτυο Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ	Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ), Υπουργείο Οικονομίας
MONIMA ΜΕΛΗ	- Ειδικές Υπηρεσίες της Εθνικής Αρχής Συντονισμού, (ΕΥΣΕ, ΕΥΘΥ, ΕΥΣΕΚΤ, ΕΥΟΠΣ, ΕΥΚΕ) - Διαχειριστικές Αρχές Τομεακών και Περιφερειακών Προγραμμάτων - Ειδική Γραμματεία ΣΔΙΤ - Γενική Διεύθυνση Χωρικού Σχεδιασμού του ΥΠΕΝ - Γενική Διεύθυνση Πολεοδομίας του ΥΠΕΝ, - Μονάδα Οργάνωσης της Διαχείρισης Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, - ΓΓΕΤ, ως φορέας σχεδιασμού της Στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης.
ΜΗ MONIMA ΜΕΛΗ (συμμετοχή κατά περίπτωση)	- Επιτελικές Δομές ΕΣΠΑ Υπουργείων - Περιφερειακές Επιτροπές Αναπτυξιακού Σχεδιασμού ΕΣΠΑ - Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας - Ένωση Περιφερειών Ελλάδας - Εκπρόσωποι άλλων υπηρεσιών των Υπουργείων - Εκπρόσωποι Αρχών που σχεδιάζουν ή/και υλοποιούν τις συγκεκριμένες πρωτοβουλίες - Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ - Ειδικές Γραμματείες Διαχείρισης των Τομεακών ΕΠ του ΕΤΠΑ και του ΕΚΤ. - Εκπρόσωποι των αρμοδίων υπηρεσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Πηγή: ΥΑ Αριθμ. 8815/ΕΥΣΣΑ 72, Συγκρότηση Εθνικού Δικτύου Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014–2020, ΦΕΚ 249/ Β / 10 Φεβρουαρίου 2016.

Νέα δομή αποτελεί το «Δίκτυο για το συντονισμό και την παρακολούθηση των εφαρμογών Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης» με κύριο σκοπό την ανάπτυξη διαλόγου για το βέλτιστο σχεδιασμό και την εξασφάλιση της ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης των χωρικών στρατηγικών (ΥΠΟΙΚ, 2015: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ). Στο δίκτυο εκπροσωπούνται οι Γενικές Διευθύνσεις Χωρικού Σχεδιασμού και Πολεοδομίας της Γενικής Γραμματείας Χωρικού Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Πίνακας 2).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΔΟΜΕΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΙΕΣ

Οι ολοκληρωμένες προσεγγίσεις αστικής ανάπτυξης προωθούνται ως κατεύθυνση πολιτικής της ΕΕ μετά την εφαρμογή σχετικών πρωτοβουλιών που αναδεικνύουν την αναγκαιότητα της πολυτομεακής χωρικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση των πολυσχιδών προβλημάτων περιοχών με αναπτυξιακή υστέρηση. Η ενσωμάτωση της προσέγγισης κατά την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο αποτελεί ένδειξη Κοινοτικού ενδιαφέροντος για τα θέματα του χώρου προς την κατεύθυνση που προέκυψε με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας. Ο Χάρτης της Λειψίας αποτελεί ένα κομβικό κείμενο διαμόρφωσης της σχετικής πολιτικής. Το γεγονός ότι αποτέλεσε πρωτοβουλία της Γερμανίας δεν θα πρέπει να θεωρηθεί άσχετο με την μακροχρόνια εφαρμογή στη χώρα μακρόπνοων προγραμμάτων ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης.

Πίνακας 3. Αντιστοίχιση των Σταδίων Κατάρτισης ενός ΣΟΑΠ και του Προτεινόμενου Περιεχομένου μιας ολοκληρωμένης χωρικής / ΒΑΑ στρατηγικής

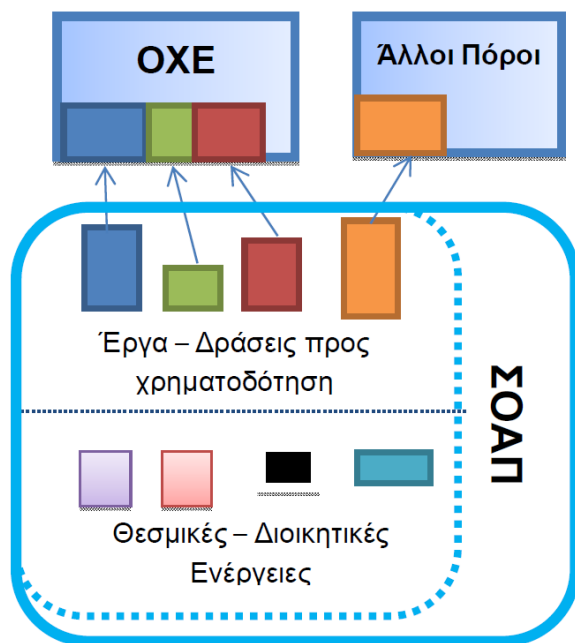
	ΣΟΑΠ (Στάδια Κατάρτισης)	ΟΧΕ (Στοιχεία Περιεχομένου)
ΦΑΣΗ Α	Προσδιορισμός περιοχής παρέμβασης	
	Επεξεργασία και ανάλυση των στοιχείων και των χαρακτηριστικών της περιοχής παρέμβασης	Παρουσίαση της περιοχής παρέμβασης
	Έκθεση Πορισμάτων	
	Πρόταση στρατηγικής παρεμβάσεων	Στόχοι της στρατηγικής
	Πρόγραμμα δράσης.	Σχέδιο Δράσης
		Σχέδιο χρηματοδότησης
		Υλοποίηση και παρακολούθηση
		Ανάλυση κινδύνου
		Σύστημα διακυβέρνησης
ΦΑΣΗ Β	Ανοιχτή διαβούλευση του Προγράμματος Δράσης.	Διαδικασίες διαβούλευσης
	Οριστικοποίηση του Προγράμματος Δράσης – σύνταξη Σχεδίου Κ.Υ.Α.	

Πηγή: για τα ΣΟΑΠ βλ. ΥΑ 8150/9.4.2012, ΦΕΚ/Β1341/24.4.2012, για τις ΟΧΕ βλ. ΥΠΟΙΚ, 2015: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, ίδια επεξεργασία.

Η Ελλάδα υιοθέτησε εγκαίρως την προσέγγιση, σε επίπεδο θεσμικό, ξεκινώντας ωστόσο με μεγάλη καθυστέρηση την εφαρμογή του πλαισίου αυτού. Τα αίτια ίσως σχετίζονται με τη διαχρονική αδυναμία υλοποίησης επιχειρησιακά απαιτητικών αστικών

παρεμβάσεων αλλά και με την απουσία προσδιορισμού συγκεκριμένου και ικανού μηχανισμού χρηματοδότησης. Επιπλέον, το περιεχόμενο του σχετικού θεσμικού πλαισίου το αναδεικνύει λιγότερο σε αναπτυξιακό εργαλείο και περισσότερο σε μέσο ανάσχεσης της υποβάθμισης η οποία υπήρξε ραγδαία στα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στην Αθήνα μετά το 2008 (βλ. προβλ. Serraos κ.ά., 2016).

Σχήμα 2. Χαρακτήρας Δράσεων ΣΟΑΠ και δυνατότητες χρηματοδότησης.

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Το ΣΟΑΠ περιλαμβάνει Θεσμικές και Διοικητικές Ενέργειες η υλοποίηση των οποίων δεν απαιτεί χρηματοδότηση καθώς και Έργα και Δράσεις για τα οποία θα πρέπει να προβλεφθούν οι σχετικές χρηματοδοτικές πηγές. Οι ΟΧΕ αποτελούν βασική επιλογή για τη χρηματοδότηση των δράσεων αυτών με τη χρήση και άλλων πόρων να είναι επιθυμητή.

Στην παρούσα εργασία αναλύθηκαν τα δύο βασικά, σύγχρονα εργαλεία ολοκληρωμένης αστικής παρέμβασης για την προώθηση αναπτυξιακών στρατηγικών σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες. Τα ΣΟΑΠ αποτελούν χωρικά σχέδια με προγραμματικό χαρακτήρα ενώ οι ΟΧΕ αναπτυξιακό εργαλείο με χρηματοδοτικό μηχανισμό. Καλύπτουν περιοχές που παρουσιάζουν συγκεκριμένα προβλήματα, με τις ΟΧΕ να διαθέτουν

επιθετικότερη προσέγγιση καθώς αφορούν και σε περιοχές με αναπτυξιακές δυνατότητες οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν με βάση ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό σχέδιο. Παρουσιάζουν συνάφεια ως προς τα βασικά περιεχόμενα των προδιαγραφών (Πίνακας 3), με εκείνες των ΟΧΕ να είναι περισσότερο συνοπτικές και να δίνουν έμφαση στα επιχειρησιακά στοιχεία του εργαλείου. Ως προς το περιεχόμενο του σχεδίου δράσης, η διαφοροποίηση είναι σαφέστερη καθώς οι ΟΧΕ περιορίζονται στις ενέργειες για τις οποίες προβλέπεται η σχετική χρηματοδότηση ενώ το ΣΟΑΠ περιλαμβάνει εκτός από έργα και ενέργειες επιδότησης, δράσεις νομοθετικού, διοικητικού χαρακτήρα ή και άλλες άυλες δράσεις (Σχήμα 2).

Κομβικός ρόλος στην κατάρτιση και εφαρμογή των Σχεδίων Δράσης ανατίθεται στην Τοπική Αυτοδιοίκηση η οποία ωστόσο έχει περιορισμένες αρμοδιότητες και αντικειμενικές εγγενείς οργανωτικές αδυναμίες, φανερές από την εποχή εφαρμογής των URBAN. Παραμένει έτσι δεσποτικός ο ρόλος του Κεντρικού κράτους σε επίπεδο διοικητικών ενεργειών ενώ σε σχέση με τις δυνατότητες χρηματοδότησης σημαντικοί πόροι του ΕΣΠΑ, όπως για τις ΟΧΕ, διαχειρίζονται πλέον σε Περιφερειακό επίπεδο.

Η πολιτική αποκέντρωσης έχει περιορισμένη εφαρμογή στην Ελλάδα εξαιτίας διοικητικών αλλά και θεσμικών εμπλοκών (βλ. π.χ. αποφάσεις ΣΤΕ που περιορίζουν τις αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στις «τοπικές υποθέσεις»). Ωστόσο, ενδεχόμενη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και εξουσιών (devolution of powers) δεν θα πρέπει να αγνοήσει την εμπειρία δυσκολιών που αντιμετωπίζονται λόγω υπερβολικής αποκέντρωσης σε διάφορες χώρες (Ισπανία, Ελβετία, Ολλανδία, Τσεχία). Αξιοπιστη απάντηση ίσως αποτελούν καινοτομίες συνεπείς προς τις αρχές της διακυβέρνησης, όπως π.χ. με δημιουργία σχημάτων συνεργασίας ή «συμμαχιών», με καθιέρωση συμβολαίων συνεργασίας κλπ (βλ. σχετικά παραδείγματα Βασενχόβεν κ.ά., 2010: Κεφ. 4-5), τακτική που υιοθετήθηκε στην περίπτωση κατάρτισης των ΣΟΑΠ για το Κέντρο και τη Δυτική Αθήνα.

Είναι αξιοσημείωτο ότι μετά την εφαρμογή του Προγράμματος Καλλικράτης, η αρμοδιότητα για την παρακολούθηση διαδημοτικών ΣΟΑΠ περνάει στο Κεντρικό Κράτος (Αποκεντρωμένη Διοίκηση), ανατρέποντας την αρχική πρόνοια του νομοθέτη (ν.2742/99) η παρακολούθηση και αξιολόγηση του Σχεδίου να γίνεται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση (α' ή β' βαθμού). Είναι σκόπιμη η άσκηση της αρμοδιότητας σε επίπεδο τοπικό, ενδεχομένως μέσω συνεργασίας των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης με χρήση εργαλείων όπως οι «Συμβάσεις διαδημοτικής ή διαβαθμιδικής συνεργασίας» καθώς και οι «Προγραμματικές Συμβάσεις» (Αρ. 99 και Αρ. 100 αντίστοιχα του ν.3852/2010, ΦΕΚ Α' 87/07-06-2010).

Σε επίπεδο κάθετου συντονισμού, το θεσμικό πλαίσιο των εργαλείων βασίζεται στη διοικητική πυραμίδα και υπάρχουσες δομές, κατανέμοντας ρόλους ιεραρχικά. Στην περίπτωση των ΟΧΕ η επικοινωνία και συνεργασία ανάμεσα στα διαφορετικά διοικητικά

επίπεδα ενδεχομένως επιβάλλεται από τις διατάξεις σχετικά με τον έλεγχο και την παρακολούθηση των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων. Το Δίκτυο Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης (ΔΟΧΑ) των ΟΧΕ εξασφαλίζει σε περιορισμένο εύρος κάθετες συνέργειες κυρίως μέσω των θεσμικών εκπροσώπων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΚΕΔΕ, ΕΝΠΕ). Για τα ΣΟΑΠ, σε εθνική κλίμακα, δεν προβλέπεται οποιαδήποτε δεσμευτική μορφή επικοινωνίας ιδίως ανάμεσα στο κεντρικό κράτος και την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Πίνακας 4. Βασικά Χαρακτηριστικά Εργαλείων Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων

	ΣΟΑΠ	ΟΧΕ
Χαρακτήρας	Προγραμματικό Σχέδιο	Αναπτυξιακό Εργαλείο – μηχανισμός χρηματοδότησης
Θεσμικό Πλαίσιο	αρ.12, ν.2742/1999, ΥΑ8150/9.4.2012	Γενικός Κανονισμός ΕΔΕΤ, ν.4314/2014, άρθρο 13.
Εφαρμογή	Αστικές περιοχές που παρουσιάζουν σύνθετα προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης	Περιοχές με προβλήματα ή σημαντικές αναπτυξιακές δυνατότητες
Κατάρτιση	Υπουργείο ΠΕΝ, Περιφέρεια ή Δήμος	Αστική Αρχή: Δημοτικές αρχές, Δίκτυο Δήμων, Εταιρικά σχήματα με επικεφαλής Δήμους, Μητροπολιτική περιφέρεια Αττικής, Μητροπολιτική ενότητα Θεσσαλονίκης
Αρμοδιότητα έγκρισης	Συναρμόδιοι Υπουργοί	Διαχειριστική Αρχή
Υπερκείμενος Σχεδιασμός	Περιφερειακά Χωρικά Σχέδια	Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
Χρηματοδότηση	Διάφορες Πηγές (συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα και εθνικοί πόροι)	ΕΚΤ, ΕΤΠΑ και Ταμείο Συνοχής
Εξασφάλιση χρηματοδότησης κατά την έγκριση	ΟΧΙ	ΝΑΙ
Φορέας διαχείρισης	Κατά περίπτωση (Δήμος Αθηναίων, ΑΣΔΑ, κλπ)	Ενδιάμεσοι φορείς διαχείρισης (άρ.13, Ν. 4314/2014)

Πηγή: ΥΑ 8150/9.4.2012, ΦΕΚ/Β1341/24.4.2012, ΚΥΑ 1397/ΦΕΚ64/Β/16.01.15, ΑΣΔΑ 2015, ΥΠΟΙΚ 2015.

Η διεύρυνση της βάσης συμμετοχής στις αποφάσεις, σύμφωνα και με τις προταγές μιας προσέγγισης χωρικής διακυβέρνησης, δεν προκύπτει από τις προδιαγραφές του σχεδιασμού ούτε από τις υπάρχουσες δομές υποστήριξης των εργαλείων με περιορισμένη την πιθανότητα να προκύψει αυθόρμητα κατά την εφαρμογή. Προς την κατεύθυνση αυτή θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν δομές όπως η Δημοτική και Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης καθώς και οι Συνελεύσεις Τοπικής Κοινότητας (άρθρα 76, 178 και 85 αντίστοιχα του ν.3852/2010) (βλ. και σχετική πρόταση στο Μπούτλας & Ασπρογέρακας, 2016: Συμπεράσματα).

Το ΔΟΧΑ εξασφαλίζει περιορισμένες οριζόντιες, τομεακές συνέργιες που περιλαμβάνουν κατ' αρχήν εκφάνσεις της αναπτυξιακής πολιτικής και ενδεχομένως του χωρικού σχεδιασμού μέσω της εκπροσώπησης του ΥΠΕΝ. Η Επιτροπή Συντονισμού των ΣΟΑΠ της Αττικής αποτελεί μια δομή διευρυμένης τομεακής συμμετοχής. Μπορεί να αναδειχθεί σε όργανο διαβούλευσης και επιχειρησιακό μηχανισμό συντονισμού των συναρμόδιων Υπουργείων, λειτουργώντας ως δίκτυο «σημείων επαφής» σε κομβικές μονάδες της κεντρικής διοίκησης. Εκτιμάται ως σκόπιμη η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του οργάνου σε εθνικό επίπεδο καθώς, σε κάθε περίπτωση, η δυνατότητα συντονισμού τομεακών πολιτικών μέσα από άτυπες διαδικασίες παραμένει αμφίβολη.

Το φαινόμενο είναι υπαρκτό και στην περίπτωση της Γερμανίας, ωστόσο η αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της διοίκησης σε τοπικό επίπεδο δεν επιτρέπει να αναδειχθεί σε τροχοπέδη της υλοποίησης των σχετικών προγραμμάτων. Στην Ελλάδα, ενδεχόμενη αποκέντρωση αρμοδιοτήτων σε υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης Α' ή Β' βαθμού δεν είναι βέβαιο ότι θα βελτίωνε την αποτελεσματικότητα σε επίπεδο οριζόντιου συντονισμού καθώς η τομεακή προσέγγιση κυριαρχεί στο σύνολο της διοικητικής πυραμίδας, δεδομένου ότι το διοικητικό σύστημα της χώρας αναπαράγει τον κατακερματισμό που χαρακτηρίζει το κέντρο (Βασενχόβεν κ.ά. 2010: 292). Η πιθανή λύση της υλοποίησης των δράσεων μέσω ενός φορέα «ειδικού σκοπού» έρχεται σε αντίθεση με την εφαρμοζόμενη, κατά τα τελευταία χρόνια, πολιτική περιορισμού των ανεξάρτητων διοικητικών δομών (βλ. π.χ. κατάργηση φορέων όπως ΔΕΠΟΣ, ΕΑΧΑ, ΟΡΣΑ, ΟΡΘΕ με το ν.4250/2014).

Ο σχεδιασμός των δομών διαχείρισης αγνοεί την ενεργοποίηση και συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών πέραν της πρόβλεψης συμβατικών διαδικασιών διαβούλευσης κατά την αρχική κατάρτιση. Δεν προβλέπονται δομές και μηχανισμοί που θα επέτρεπαν την προώθηση του «εκ των κάτω» σχεδιασμού. Ενδιαφέρον προς την κατεύθυνση αυτή παρουσιάζει η πρακτική που ακολουθείται στη Γερμανία με ανατροφοδότηση του σχεδίου δράσης μέσω ενεργοποίησης της τοπικής κοινωνίας σε επίπεδο γειτονιάς με κίνητρο και την έστω περιορισμένη δυνατότητα συμμετοχής στην οικονομική διαχείριση.

Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει να θεωρείται αμελητέα η σημασία των συνεργιών που επιτυγχάνονται μεταξύ των δύο εργαλείων προς δύο κατευθύνσεις: (α) κατά τη διαμόρφωση των ΟΧΕ, λαμβάνεται υπόψη ο χωρικός σχεδιασμός σε στρατηγικό (Περιφερειακά Χωρικά, Ρυθμιστικά Σχέδια, Γενικά Πολεοδομικά) αλλά και προγραμματικό επίπεδο (ΣΟΑΠ) και (β) οι ΟΧΕ αναμένεται να αποτελέσουν βασικό εργαλείο χρηματοδότησης των ΣΟΑΠ. Πρόκειται για σημαντικό βήμα συντονισμού του χωρικού σχεδιασμού και του αναπτυξιακού προγραμματισμού σε τοπικό επίπεδο με ευθυγράμμιση των προτεραιοτήτων των αντίστοιχων τομέων πολιτικής. Προς την ίδια κατεύθυνση θα ήταν σκόπιμη η κατά προτεραιότητα χρηματοδότηση των δράσεων που περιλαμβάνονται σε εγκεκριμένα ΣΟΑΠ στο πλαίσιο εφαρμογής των ΟΧΕ αλλά και η κατά το δυνατό ουσιαστικότερη συνεργασία των αρμόδιων μονάδων της κεντρικής διοίκησης μέσω των δομών παρακολούθησης και συντονισμού των εργαλείων.

Η περαιτέρω προώθηση κάθετου ή οριζόντιου συντονισμού είναι αναγκαίο να υποστηρίζεται από σταθερές και συστηματικές σχέσεις με φορείς παραγωγής γνώσης και να υποστηρίζεται από ένα οργανωμένο σύστημα πληροφόρησης για τις χωρικές εξελίξεις (Βασενχόβεν κ.ά., 2010: 291). Κυρίως, απαιτείται καλλιέργεια κουλτούρας για να ανατραπούν διαμερισματοποιημένες διοικητικές δομές αλλά και χρόνιες αγκυλώσεις της επιστημονικής και επαγγελματικής κοινότητας, ασύμβατες με τους στόχους της διακυβέρνησης (Ασπρογέρακας & Ζαχαρή, 2012: 98). Η προσπάθεια εξαναγκασμού των δρώντων σε συμμετοχικές διαδικασίες μέσω θεσμικών ρυθμίσεων δεν εξασφαλίζει πραγματική ολοκλήρωση (βλ. συμπεράσματα στο Vigar, 2009: 1587). Συνεργατικές προσεγγίσεις στην ανάπτυξη του χώρου μπορούν να λειτουργήσουν ως κατάλληλο περιβάλλον για τη διαμόρφωση νέων καινοτόμων εργαλείων και μεθόδων συμμετοχής στο σχεδιασμό (βλ. αναφορά στο Healey, 2003:110 και αναλυτικά Healey, 1998) και η ποιότητα του παραγόμενου σχεδιασμού να αποτελέσει κίνητρο κινητοποίησης για την επίτευξη της ολοκλήρωσης των πολιτικών (βλ. και συμπεράσματα στο Vigar, 2009: 1587) αλλά και για την προώθηση, σε βάθος χρόνου, εκ των κάτω προσεγγίσεων.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- ΑΣΔΑ, (2015) «*ΣΧΕΔΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ, Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης*», Πρόταση προς το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.
- Ασπρογέρακας, Ε., (2011) «Χωρική Διακυβέρνηση. Εννοιολογική προσέγγιση και αναφορά στην Ελληνική πραγματικότητα.», εισήγηση στην ημερίδα *Στρατηγικές*

ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης μέσα από το Έργο διακρατικής δικτύωσης ESPON INTERSTRAT, ΕΘΝΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ ΕΠΑΦΗΣ ESPON 2013 - ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, 10 Μαρτίου.

- Ασπρογέρακας, Ε., Ζαχαρή Β., (2012) «Αναζήτηση χωρικής πολιτικής για την ΕΕ και η προοπτική ολοκληρωμένων προσεγγίσεων σχεδιασμού στην Ελλάδα», *Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης*, Τομος III, Αρ.1, σελ. 87-105. Διαθέσιμο: <http://www.rsijournal.eu/Foreign/Greek/KPE%20TOMOS%203%20TEYXOS%201%20December%202012.pdf>
- Ασπρογέρακας, Ε., Ζαχαρή Β., (2012β) «Εδαφική Συνοχή και Χωρικός Σχεδιασμός. Η Ανάγκη Συντονισμού των Πολιτικών στην Ελλάδα», *Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου*, Συνδιοργάνωση Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Τμήματος Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης, Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας, Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολής Α.Τ.Μ., Ε.Μ.Π, Δελφοί, 25-2-2012.
- Βασενχόβεν, Λ., Σαπουντζάκη Κ., Ασπρογέρακας Ε., Γιαννίρης Η., Παγώνης Θ., (2010), *Χωρική Διακυβέρνηση: Θεωρία, Ευρωπαϊκή Εμπειρία και η Περίπτωση της Ελλάδας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Διακήρυξη του Τολέδο (2010) Toledo Declaration, Informal ministerial meeting, Διαθέσιμο (πρόσβαση 30.08.2015): http://www.mdrt.ro/userfiles/declaratie_Toledo_en.pdf
- Εδαφική Ατζέντα (2007), *Προς μια πιο ανταγωνιστική και βιώσιμη Ευρώπη των πολυσχιδών περιφερειών*, Συμφωνήθηκε στην άτυπη υπουργική σύνοδο για την αστική ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή στη Λειψία στις 24 και 25 Μαΐου 2007.
- ΕΕ, (2004) *Προς μια θεματική στρατηγική για το αστικό περιβάλλον*, Ανακοίνωση της Επιτροπής, COM/2004/60 τελικό, Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ: C 98 της 23ης Απριλίου 2004, Βρυξέλλες, Διαθέσιμο (πρόσβαση 26.08.2015): <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52004DC0060>
- ΕΕ, (2006) *Θεματική στρατηγική για το αστικό περιβάλλον*, Ανακοίνωση της Επιτροπής, COM/2005/718 τελικό, Βρυξέλλες. Διαθέσιμο (πρόσβαση 26.08.2015): <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52005DC0718>
- ΕΕ, (2007), «Συνθήκη της Λισσαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», C 306, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2007/C 306/01.
- ΕΕ, (2012), *Έγγραφο εργασίας της Επιτροπής, Στοιχεία για κοινό στρατηγικό πλαίσιο 2014-2020 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, του Ταμείου Συνοχής, του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας*

- και Αλιείας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, SWD(2012) 61 τελικό, Διαθέσιμο (πρόσβαση: 20.06.2016): <https://www.espa.gr/el/pages/elibraryFS.aspx?item=2127>
- ΕΕ, (2013), *Επανακαθορισμός των στόχων της Ενωσιακής πολιτικής για τη συνοχή με σκοπό τον μέγιστο αντίκτυπο στην ανάπτυξη και την απασχόληση: Η μεταρρύθμιση σε 10 σημεία*, ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (MEMO/13/878), 19 Νοεμβρίου, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες (τελευταία πρόσβαση: 30.09.2015): http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1011_el.htm
- ΕΕ, (2014) *Η αστική διάσταση των πολιτικών της ΕΕ – βασικά χαρακτηριστικά ενός αστικού θεματολογίου της ΕΕ*, Ανακοίνωση προς το Συμβούλιο, το ΕΚ, την ΕΟΚΕ και την ΕΤΠ, COM/2014/0490 final, Βρυξέλλες.
- ΕΚ, (2007) «Συνέχεια που δίνεται στην Εδαφική Ατζέντα και στον Χάρτη της Λειψίας: Προς ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης για τη χωροταξική ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή», Σημείωμα ad-hoc, μελέτη που ζητήθηκε από την Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Θεματικό Τμήμα Β: Διαρθρωτικές πολιτικές και πολιτικές συνοχής, IP/B/REGI/FWC/2006-166-Lot 05-CO2-SC01, 13/12/2007, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Βρυξέλλες. Διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση 20.08.2015): http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/territorialag-leipzigchart_ex_summary_/TerritorialAg-LeipzigChart_Ex_summary_el.pdf
- ΕΚ, (2015) *Η αστική διάσταση των πολιτικών της ΕΕ*, ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ, Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης (2014/2213(INI)), Βρυξέλλες. Διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση 26.08.2015): http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/regi/pr/1049/1049540/1049540el.pdf
- Ζαχαρή, Β., Ασπρογέρακας Ε., (2013) «Η πολιτική συνοχής ως πλαίσιο τοπικής ανάπτυξης», στο *Αγροτική οικονομία, ύπαιθρος χώρος, Περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, 11ο ΤΑΚΤΙΚΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ERSA - GR, Πρακτικά Συνεδρίου*, ERSAGR, Πανεπιστήμιο Πάτρας, ΕΑΠ, Πάτρα, 14 - 15 Ιουνίου, Διαθέσιμο (πρόσβαση): http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/64_zahari_asprogerakas_ersagr13.pdf
- ΙΤΑ (2006), *Πολεοδομικός Σχεδιασμός, Προβλήματα Εφαρμογής και Προτάσεις Μεταρρύθμισης*. Έκθεση Επιστημονικής Επιτροπής, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.
- Μπούτλας, Γ., Ασπρογέρακας, Ε., (2016) «Η προσέγγιση της διακυβέρνησης στη χωρική ανάπτυξη: Η περίπτωση των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων», Τεύχος Πρακτικών, 19^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Λαμία, 12-13 Μαΐου.

- Σερράος, Κ., Ασπρογέρακας Ε., (2012) «Σχεδιασμός και ταυτότητα του τόπου. Αναζήτηση αποτελεσματικών εργαλείων αστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης». Στο Δέφνερ Α., & Καραχάλης Ν., (επιμ.) «*Marketing και Branding Τόπου, Η Διεθνής Εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα*» (σελ. 57-81), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- ΥΠΟΙΚ (2015) *ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ Σχεδιασμού, υλοποίησης και παρακολούθησης των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων ως εργαλείων Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της προγραμματικής περιόδου 2014-2020*, Αριθ.Πρωτ.81168/ΕΥΣΣΑ 1796/30.07.2015, ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ – ΕΣΠΑ, ΕΘΝΙΚΗ ΑΡΧΗ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΕΣΠΑ.
- ΥΠΟΙΚ (2016) *Οδηγίες για τη διαχείριση και εφαρμογή των Στρατηγικών Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης*, Αριθ.Πρωτ.40134/ΕΥΘΥ 373/12.04.2016, ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ – ΕΣΠΑ, ΕΘΝΙΚΗ ΑΡΧΗ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΕΣΠΑ.
- Χωριανόπουλος ,Ι., (2004) «Αστική Διακυβέρνηση και Ανταγωνισμός: Οι Ελληνικές πόλεις στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα ανάπτυξης». *7^ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρίας*, Πρακτικά Συνεδρίου. Μυτιλήνη. ISBN: 960-7475-29-1

Ξενόγλωσση

- ARGEBAU, (Ed.) 2000: Leitfaden zur Ausgestaltung der Gemeinschaftsinitiative „Soziale Stadt“, second Version, 1.3.2000, Διαθέσιμο [τελευταία πρόσβαση 30.08.2016]: <http://www.eundc.de/pdf/04400.pdf>
- Asprogerakas, E., (2016) "Strategic Planning and Urban Development in Athens. The Current attempt for Reformation and future challenges.", in *Sustainable urban planning & Design Symposium*, Keynote Speaker, 13 Μαΐου, The Town Planning and Housing Department, Πολεοδομικό Συμβούλιο Κύπρου, Λευκωσία (Πρακτικά υπό έκδοση).
- Becker, H., Franke, Th., Lohr, R.P., Rosner V., (2002) *Socially Integrative City Programme – An Encouraging Three – Year Appraisal*, Occasional Paper, German Institute of Urban Affairs, Berlin.
- Berlin, Senate (2016) *Information on the Berlin Neighborhood Management Programme*, Διαθέσιμο [τελευταία πρόσβαση: 30.08.16]: http://www.quartiersmanagement-berlin.de/fileadmin/user_upload/SSE_Einlegeblatt_2S_2016_engl-WEB.pdf
- BMVBS (2008), *The Programme “Social City” (Soziale Stadt), Status Report*, Summary, Centre for Knowledge Transfer ‘Social City’, Commissioned by the Federal Ministry

- of Transport, Building and Urban Affairs (BMVBS) represented by the Federal Office for Building and Regional Planning (BBR), BMVBS, Berlin.
- Buchholz, D., Mühlberg, P., Hübner H., (2010) *The Neighborhood Councils within the Neighborhood Management Process*, Hand out at the 3rd Congress of Berlin's Neighborhood Councils on 20, March, Berlin Senate Department for Urban Development, Department Socially Integrative City, Berlin.
- CEC (1997) «*URBAN Pilot Projects, Article 10 European Regional Development Fund*», *Annual Report 1997*, prepared for the Directorate General for Regional Policy and Cohesion of the European Commission by ECOTEC Research and Consulting Limited, Commission of the European Communities, (CEC), Brussels.
- CEC (1999) *European Spatial Development Perspective*, final version adopted by the Ministers for Spatial Planning at the Potsdam Council on 10 and 11 May, Published by the European Commission, European Communities, Luxembourg.
- CEC, (2001). *European Governance: A White Paper*, COM (2001) 428 final, 25.7.2001.
- CEC, (2008) *The sustainable and cohesive city*, κοινή δήλωση των αρμόδιων για την Αστική Ανάπτυξη Υπουργών, Σύνοδος μετά από πρόσκληση της Γαλλικής Προεδρίας, 25 Νοεμβρίου, Μασσαλία.
- CEC, (2010α) *The urban dimension in European Union policies*, European Commission, Inter-Service Group on Urban Development, Brussels.
- CEC, (2010β) *EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION, COM (2010) 2020, Brussels, 3.3.2010.
- CEC, (2011) *An Introduction to the URBAN Pilot Programme*, European Commission, Regional Policy, Ηλεκτρονικό Αρχείο (15.04.11), διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση 20.09.2015): http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/urban2/urban/upp/src/frame1.htm
- CEC, (2011α), *Boosting depressed urban areas*, European Commission, Regional Policy, Ηλεκτρονικό Αρχείο (15.04.11), διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση 20.09.2015): http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/urban2/index_en.htm
- Chorianopoulos, I. (2002) "Urban restructuring and governance: North-south differences in Europe and the EU URBAN initiative". *Urban Studies* 39(4), σελ. 705-726
- DE (2007) *Integrated Urban Development – a Prerequisite for Urban Sustainability in Europe*, Background Study on the "Leipzig Charter on Sustainable European Cities" of the German EU Council Presidency, Federal Ministry of Transport, Building and Urban Affairs, Berlin.

- EU, (2014) *The Role of Cities in Cohesion Policy 2014-2020*, Study requested by the European Parliament's Committee on Regional Development, DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES - POLICY DEPARTMENT B, Brussels.
- GHK (2003) «*Ex-post Evaluation URBAN Community Initiative (1994 – 1999)*», Τελική Έκθεση, διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση 13.11.2015) http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/urban/urban_expost_evaluation_9499_en.pdf
- Healey, P. (1998) “Building institutional capacity through collaborative approaches to urban planning”, in *Environment and Planning A*, volume 30, pages 1531 – 1546.
- Healey, P. (2003) “Collaborative Planning in Perspective” in *Planning Theory*, Vol 2(2): 101–123.
- Leipzig, Charter (2007) «*Leipzig Charter on Sustainable European Cities*», Τελική μορφή, 2 Μαΐου.
- Neumann, U., Schmidt, C., Trettin L., (2008) “Fostering local economic development in urban neighbourhoods of North Rhine-Westphalia, Germany – results of an evaluation” in *ERSA 2008 Conference*, June, Liverpool
- OECD (2001), *Territorial Outlook, Territorial Economy*, OECD Publications Service, Paris
- Peters, S. (2005) “Case Study Territorial Governance: Duisburg-Marxloh”, έκθεση στο πλαίσιο του προγράμματος *ESPON project 2.3.2*, 30th September, IRPUD / University of Dortmund.
- Serraos, K., Greve T., Asprogerakas E., Balampanidis D, Chani A., (2016) "Athens, a capital in crisis. Tracing the spatial impacts", in Knieling J., Othengrafen F. (eds) *Cities in Crisis. Socio-spatial impacts of the economic crisis in Southern European cities*, 334 pages, ISBN: 9781138850026, Routledge, Taylor & Francis Group, London.
- SSBK (2004) *Der Quartiersfonds: Ein Berliner Modell der Bürgerbeteiligung*, Senatsverwaltung für Stadtentwicklung Bereich Kommunikation, Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt, Berlin, Διαθέσιμο [τελευταία πρόσβαση 30.08.16]: http://www.stadtentwicklung.berlin.de/wohnen/quartiersmanagement/download/QM_quartiersfonds.pdf
- Strauss, W., (2009) “The Socially Integrative City Programme”, Presentation in *Europese krachtwijken: gluren bij de buren*, Nicis Institute, 23 April, Amsterdam.
- Territorial Agenda 2020 (2011), Territorial Agenda of the European Union 2020, *Towards an inclusive, smart and sustainable Europe of diverse regions*, agreed at the informal ministerial meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th of May 2011, Hungary.

- URBAN Future (2005) «The Acquis URBAN: Using Cities Best Practises for European Cohesion Policy», Common Declaration at the *European Conference “URBAN Future”*, 8-9 Ιουνίου, Saarbrücken (Germany), πρόσβαση: (20.08.2015) http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/document/pdf/saarbrucken_urban_en.pdf
- Vigar, G. (2009) Towards an Integrated Spatial Planning?, *European Planning Studies*, 17:11, 1571-1590.
- Vogelij, J. (2008), *Spatial planning towards territorial cohesion*, ECTP, SPtTC Working Group, Διαθέσιμο [Τελευταία πρόσβαση: 09.11.2015]: <http://www.ceuectp.eu/images/stories/download/cp20060116.pdf>
- Walter-Rogg, M (2014) “Berlin Progress Report”, in Widmer C., and Kübler D., (Editors) *REGENERATING URBAN NEIGHBOURHOODS IN EUROPE*, Aarau Centre for Democracy Studies, Working Paper Nr. 3, Centre for Democracy Studies, Aarau
- Zimmermann, K., (2002) “Towards an urban governance for the poor - public sector reform in the socially integrative City”, Paper presented at the ECPR *Joint Sessions* in Turin 22-27 March.

Συνέντευξη

- Over, K., (2015), *Programme “Soziale Stadt”*, City of Hannover, Urban Planning and Development, Department of Urban Regeneration, συνέντευξη στις 09.07.2015 στο πλαίσιο του κοινού ελληνο-γερμανικού ερευνητικού προγράμματος IKYDA 2015 «Νέες μορφές διακυβέρνησης και δημοκρατική νομιμοποίηση πολεοδομικών αποφάσεων» του ΕΜΠ (επιστ. υπεύθυνος Κ. Σεργιάς) και του LU Hannover (επιστ. υπεύθυνος Frank Othengrafen). Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από το ΙΚΥ και τη DAAD.

Ακρωνύμια

- ΑΣΔΑ: Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας
 ΒΑΑ (Στρατηγική): Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης
 ΓΓΕΤ: Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας
 ΓΠΣ: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
 ΔΑ: Διαχειριστικές Αρχές
 ΔΕΠΟΣ: Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης
 ΔΟΧΑ: Δίκτυο Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης
 ΕΑΧΑ: Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις Α.Ε.
 ΕΔΕΤ : Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
 ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
 ΕΝΠΕ: Ένωση Περιφερειών Ελλάδας
 ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
 ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
 ΕΥΘΥ: Ειδική Υπηρεσία Θεσμικής Υποστήριξης
 ΕΥΚΕ: Ειδική Υπηρεσία Κρατικών Ενισχύσεων
 ΕΥΟΠΣ: Ειδική Υπηρεσία Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος
 ΕΥΣΕ: Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού της Εφαρμογής
 ΕΥΣΕΚΤ: Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου
 ΕΥΣΣΑ: Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης
 ΚΕΔΕ: Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας
 ΚΥΑ: Κοινή Υπουργική Απόφαση
 ΟΡΘΕ: Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης
 ΟΡΣΑ: Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας
 ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
 ΟΧΕ: Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις
 ΠΕΠ: Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
 ΣΔΙΤ : Συμπράξεις Δημοσίου & Ιδιωτικού Τομέα
 ΣΟΑΠ: Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων
 ΣτΕ : Συμβούλιο της Επικρατείας
 ΥΠΕΝ: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
 ΥΠΟΙΚ: Υπουργείο Οικονομικών
 ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Ενάγγελος Χ. Ασπρογέρακας
Γενική Διεύθυνση Χωρικού Σχεδιασμού, ΥΠΕΝ
Πανόρμου 2, Αθήνα
email: v.aspro(AT)uclmail.net

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσημας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 26 | ΕΤΟΣ
ISSUE YEAR 2016

Ασπρογέρακας, Ε.

Προσεγγίσεις ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα:
Εργαλεία και στοιχεία διακυβέρνησης.

4

Παπαγεωργίου, Μ.

Θεωρίες, αρχές και πρότυπα χωρικού σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας:
Η ελληνική εμπειρία και πρακτική

37

Ουρεϊλίδου, Ε.

Προγραμματισμός πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών ελεύθερων χώρων:
Η περίπτωση του Δυτικού Τείχους Θεσσαλονίκης.

67

Ανέστης Γουργιώτης, Α., Τσιλιμίκας, Γ.

Μια νέα προσέγγιση για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.

103

Παναγιωτίδου Μ., Κοντοπούλου Ε., Βαλεριάνου, Κ.

Προσεγγίζοντας τις πολιτικές για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

123

Χιόνης Δ., Εξάρχου, Τ.

Η κομματική ένταξη των έργων στο ΠΕΠ Αν. Μακεδονίας και Θράκης,
κατά την περίοδο του Γ΄ ΚΠΣ, ως Μελέτη Περίπτωσης.

150

Δρακάκη, Ε.

Η χωρική ρύθμιση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα από το
Μάαστριχτ» ως την κρίση: Μία κριτική επισκόπηση της ελληνικής πολιτικής χωροταξίας.

177

ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Χαϊνταρλής Μ.

Η Διοίκηση του Περιβάλλοντος και η εξέλιξη της μέσα στο χρόνο.

201